

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ

Α΄ ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ ΚΛΙΝΙΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΙΓΙΝΗΤΕΙΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ

Ημερίδα

Ενδυναμώνοντας την κοινότητα

Η κοινωνία του σήμερα και η πολυπολιτισμικότητα:
φόβος, αποδοχή, ενσωμάτωση & ένταξη

Αθήνα, 2020

ΠΡΟΑΓΩΓΗ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

ΣΕ ΕΥΠΑΘΕΙΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ

Α' ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ ΚΛΙΝΙΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΙΓΙΝΗΤΕΙΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ

Ρατσισμός, Κοινωνικές Διακρίσεις και Επιστημονισμός

Το πρόβλημα του 'είναι' και του 'πρέπει'

Γεώργιος Κωστελέτος

Διδάκτωρ Φιλοσοφίας, Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Φιλοσοφίας, Τμήμα
Φιλοσοφίας, ΕΚΠΑ

Αθήνα, 2020

Ρατσισμός, Κοινωνικές Διακρίσεις και Επιστημονισμός

Βασικές έννοιες σε κάθε συζήτηση περί ρατσισμού:

- Κοινωνική Διάκριση (discrimination)
- Φυλή (race)

Επίκληση της Επιστήμης:

Όπως θα δούμε στη συνέχεια, η επίκληση της Επιστήμης προς υποστήριξη των κοινωνικών διακρίσεων και του ρατσισμού ενέχει ένα σοβαρό **λογικό σφάλμα**.

Ρατσισμός, Κοινωνικές Διακρίσεις και Επιστημονισμός

- Οι **ανάγκη** για μια επιστημονική εδραίωση έγινε από νωρίς αντιληπτή από τους **απολογητές των φυλετικών και κοινωνικών διακρίσεων**.
- Ιδιαίτερα η **έννοια της ‘φυλής’** (race) γεννήθηκε ακριβώς από αυτή την προσπάθεια επιστημονικής δικαιολόγησης των κοινωνικών διακρίσεων.

Ρατσισμός, Κοινωνικές Διακρίσεις και Επιστημονισμός

- Σύμφωνα με ορισμένους μελετητές κάποιες πρωτο-ρατσιστικές αναφορές μπορούν ενδεχομένως να ανιχνευθούν ήδη σε κείμενα της Ελληνικής και Ρωμαϊκής Αρχαιότητας (Isaac, 2004; McCoskey, 2012). Εντούτοις, από αυτές τις πρωτο-ρατσιστικές τοποθετήσεις δε διακρίνεται μια προσπάθεια βιολογικής δικαιολόγησης (Isaac, 2004).
- Στο δυτικό κόσμο, ίσως η πρώτη ‘βιολογίζουσα’ αναφορά λαμβάνει χώρα στην Ιβηρική Χερσόνησο, κατά το 15ο αιώνα μ.Χ. Η Ιερά Εξέταση εισάγει την έννοια της ‘καθαρότητας του αίματος’ (limpieza de sangre). Μόνο όσοι μπορούσαν να αποδείξουν ότι κατάγονται απευθείας από τους χριστιανούς υπερασπιστές του βασιλείου της Ισπανίας έναντι της αραβικής επέκτασης, μπορούσαν να έχουν ασφαλή θέση στο βασίλειο αυτό (Bernasconi & Lott 2000, vii; Hannaford 1996; Frederickson, 2002).

Ρατσισμός, Κοινωνικές Διακρίσεις και Επιστημονισμός

- Η **αποικιοκρατία** και η εξ αυτής επαφή με ανθρώπους από άλλες ηπείρους (Αφρική, Νότια Αμερική) συνδυάστηκε με μια **προσπάθεια βιολογικής αποδόμησης** (biological degradation) των **αυτοχθόνων πληθυσμών** στις αποικίες (Frederickson, 2002). Έχουμε, δηλαδή, μια στοχευμένη **απανθρωποποίηση (dehumanization)** προς δικαιολόγηση των θηριωδιών.
- Εισάγεται, εδώ, για πρώτη φορά η ιδέα ενός **βιολογικά εκπορευόμενου ντετερμινισμού (Juan Ginés de Sepúlveda, 1550)**: Η κληρονομικότητα οδηγεί σε αμετάβλητα αρνητικά και κατώτερα γονοτυπικά και φαινοτυπικά χαρακτηριστικά. Τα μέλη της εξωομάδας είναι **καταδικασμένα από τη φύση** σε μια νοητική, αισθητική και τελικά **οντολογική κατωτερότητα (Οπ.π.)**.

Ρατσισμός, Κοινωνικές Διακρίσεις και Επιστημονισμός

- Επιπλέον, η γενικότερη στροφή της δυτικής σκέψης προς μια **φυσιοκρατική φιλοσοφική προσέγγιση**, οδήγησε σε ένα ερευνητικό ενδιαφέρον **ταξινόμησης των φυσικών ειδών** και τελικά στη **διατύπωση θεωριών για τις ανθρώπινες φυλές** (Smith, 2015).
- Η πρώτη επίσημη διατύπωση μιας θεωρίας για την έννοια της φυλής έγινε το 1684 από τον **Francois Bernier** με το έργο του **“A New Division of the Earth”** (Bernasconi & Lott, 2000, viii; Hannaford 1996).
  - Ταξινόμηση των ανθρώπων σε 4 φυλές ανάλογα με τα μορφολογικά και ηθολογικά χαρακτηριστικά τους.

Ρατσισμός, Κοινωνικές Διακρίσεις και Επιστημονισμός

- Το έργο του Bernier οδήγησε σε μια μακρόχρονη διαμάχη εντός των κόλπων της δυτικής διανόησης και συγκεκριμένα τη διαμάχη μεταξύ των θεωριών περί της **Μονογένεσης** και της **Πολυγένεσης** των ανθρώπων.
- Σύμφωνα με τη **Θεωρία της Μονογένεσης**, όλοι οι άνθρωποι προέρχονται από ένα και μόνο γένος. Η εν λόγω θεωρία έλκει ενδεχομένως τις ρίζες της από την Παλαιά Διαθήκη, βάσει της οποίας όλοι οι άνθρωποι είναι απόγονοι του Αδάμ και της Εύας.
- Σύμφωνα με τη **Θεωρία της Πολυγένεσης**, οι άνθρωποι προέρχονται από πολλά διαφορετικά γένη. Οι παρατηρήσεις του Bernier φάνηκε να δίνουν μια εμπειρική υποστήριξη στη θεώρηση περί της Πολυγένεσης.
- Με τη σειρά της η **θεώρηση περί της Πολυγένεσης** μας έφερε ένα βήμα πλησιέστερα σε μια επιστημονική (ή μήπως 'επιστημονίζουσα';) **εδραίωση της απανθρωποποίησης**: Αν οι άνθρωποι δεν προέρχονται όλοι από το ίδιο γένος, τότε ενδεχομένως δεν ανήκουν όλοι στο ίδιο **βιολογικό είδος**.

Ρατσισμός, Κοινωνικές Διακρίσεις και Επιστημονισμός

- Αν και όπως είδαμε η Παλαιά Διαθήκη υποστήριζε τη Μονογένεση, κατά το Διαφωτισμό και λόγω της τότε πολύ δημοφιλούς Νατουραλιστικής Φιλοσοφίας, αρκετοί στοχαστές ασπάστηκαν την ιδέα της Πολυγένεσης που ωστόσο ευνοούσε την ανάπτυξη ρατσιστικών θεωρήσεων βασισμένων στην ιδέα του βιολογικά εκπορευόμενου ντετερμινισμού.
- Η διαμάχη Πολυγένεσης-Μονογένεσης συνεχίστηκε απρόσκοπτα έως ότου το έργο του Δαρβίνου έγειρε, μάλλον οριστικά, την πλάστιγγα υπέρ της δεύτερης (Brace 2005, σ. 124; Bernasconi & Lott, 2000, σ. 68).
- **Charles Darwin, *The Descent of Man* (1871):** Εξήγηση της δημιουργίας διαφορετικών φυλών μέσω των μηχανισμών της φυσικής επιλογής (natural selection) και της αναπαραγωγικής επιλογής (sexual selection). Κατά την τελευταία αυτή, ευνοείται το ζευγάρι μεταξύ ατόμων με ίδια μορφολογικά χαρακτηριστικά.

Ρατσισμός, Κοινωνικές Διακρίσεις και Επιστημονισμός

- Αν οι παρατηρήσεις του Bernier παρείχαν μια λεπτομερή εμπειρική επιβεβαίωση της ύπαρξης διαφορετικών ανθρώπινων φυλών, η θεωρία του Δαρβίνου έδειχνε πως οι όποιες φυλετικές διαφοροποιήσεις δεν ήταν απαραίτητο να οφείλονται σε μια κατά γένος (επομένως και κατά βιολογικό είδος) διαφοροποίηση των ανθρώπων.
- Επιπλέον, όπως παρατήρησε ο Δαρβίνος, τα άτομα διαφορετικών φυλών έχουν παρόμοια νοητικά χαρακτηριστικά ενώ επίσης δύναται να ζευγαρώσουν, γεγονός που καταρρίπτει κάθε θεώρηση υπέρ της υποστήριξης περισσότερων εκ του ενός βιολογικών ειδών του Ανθρώπου
- Ωστόσο, αν και έδωσε ένα ηχηρό ράπισμα στους απολογητές της Πολυγένεσης, η θεωρία του Δαρβίνου ενίσχυσε, εν τέλει, την έννοια της 'φυλής', παρέχοντας μια επιστημονική εξήγηση του σχηματισμού των διαφορετικών ανθρώπινων φυλών.

Ρατσισμός, Κοινωνικές Διακρίσεις και Επιστημονισμός

- Οι ιδέες της **φυλής** και του **βιολογικού ντετερμινισμού** χρειάστηκε να αναπτυχθούν ώστε να προσαρμοστούν και να καταστούν συμβατά με τις **ιδέες του Διαφωτισμού** τα αποικιοκρατικά πεπραγμένα των ισχυρών κρατών της Ευρώπης.
- Οι αποικιοκρατικές θηριωδίες έπρεπε να καταστούν συμβατές με τα αιτήματα της **ελευθερίας**, της **ισότητας**, της **επιστημονικότητας** και με την τότε κυρίαρχη **υλιστική, φυσιοκρατική φιλοσοφική θεώρηση** (Blum, 2002; Hannaford, 1996).
- Στοχευμένη **απανθρωποποίηση** υπό το **μανδύα** της **επιστημονικότητας**.

Ρατσισμός, Κοινωνικές Διακρίσεις και Επιστημονισμός

- Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναφερθεί ότι σύγχρονες έρευνες στο πεδίο της **Κοινωνικής Ψυχολογίας** έχουν καταδείξει ότι η **απανθρωποποίηση** αποτελεί έναν ισχυρό αμυντικό ψυχολογικό μηχανισμό, ο οποίος αποτελεί βασικό τμήμα του ψυχολογικού υποβάθρου κάθε ρατσιστικής συμπεριφοράς.

Πειραματικές έρευνες στο πιο πάνω πεδίο έχουν βοηθήσει στη θεωρητική εκλέπτυνση της σχετικής με τον εν λόγω μηχανισμό ανάλυσης:

- **Απανθρωποποίηση (Dehumanization):** Μερική ή ολική άρνηση της ιδιότητας της ανθρώπινης φύσης
  - **Άρση των ηθικών αναστολών** μας ως προς την αντιμετώπιση των εξω-ομάδων → Βασανισμοί, ανδραποδισμός, δολοφονίες, μαζική εξόντωση κλπ. (Bandura, 1999)
  - **Ηθικός αποκλεισμός** των εξω-ομάδων: τοποθέτησή τους πέρα από το όριο εντός του οποίου εφαρμόζονται οι ηθικές αξίες και η δικαιοσύνη (Haslam et al, 2007)
  - 1) **Μηχανιστική απανθρωποποίηση:** τα μέλη των εξω-ομάδων παρομοιάζονται με μηχανές (πλήρης άρνηση της έμβιας φύσης)
  - 2) **Ζώδης απανθρωποποίηση:** τα μέλη των εξω-ομάδων παρομοιάζονται με ζώα (άρνηση της ανθρώπινης αλλά όχι και της έμβιας φύσης)
- **Υπανθρωποποίηση (Infra-humanization):** Ήπια μορφή απανθρωποποίησης. Τα μέλη των εξω-ομάδων τοποθετούνται πιο κοντά στα ζώα (Haslam et al., 2007; Leyens et al., 2000, 2007).

Ρατσισμός, Κοινωνικές Διακρίσεις και Επιστημονισμός

- Η προηγηθείσα σύντομη ιστορική αναδρομή καταδεικνύει ότι από πολύ νωρίς ο ψυχολογικός μηχανισμός της απανθρωποποίησης αναζήτησε ερείσματα στον επιστημονικό λόγο.
- Η θεωρούμενη αντικειμενικότητα της Επιστήμης-και δη των Φυσικών Επιστημών-φάνταζε ως η πλέον αποτελεσματική βάση δικαιολόγησης κάθε πιθανής συμπεριφορικής εκδήλωσης του μηχανισμού απανθρωποποίησης.
- **Αλλά πόσο εφικτή-υπό όρους λογικής ευστάθειας- είναι μια διασύνδεση του εν λόγω μηχανισμού με τον επιστημονικό λόγο;**

Ρατσισμός, Κοινωνικές Διακρίσεις και Επιστημονισμός

- Για να κατανοήσουμε το λογικής φύσεως σφάλμα που ενέχεται σε κάθε ρατσιστικό επιχείρημα που επιστρατεύει επιστημονικές έννοιες αι θεωρήσεις, πρέπει πρώτα να εντοπίσουμε τις ουσιώδεις διαφορές μεταξύ Επιστήμης και Ηθικής.
- **Επιστήμη:** Είναι ένα περιγραφικό σύστημα. Αφορά στην περιγραφή των πραγμάτων. Οι επιστημονικοί νόμοι περιγράφουν τη σύσταση και λειτουργία του Κόσμου (συμπεριλαμβανομένου και του Ανθρώπου ως μέρος του τελευταίου αυτού). Συνεπώς, το σώμα (corpus) της Επιστήμης συνιστά ένα σύνολο προτάσεων του 'είναι'.
- **Ηθική:** Είναι, όπως η Δικαιοσύνη και η Θρησκεία, ένα ρυθμιστικό σύστημα. Αποσκοπεί στη ρύθμιση της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Συνεπώς, οι νόμοι της ηθικής είναι προτάσεις του 'πρέπει'.
- **ΕΡΩΤΗΜΑ:** Αν οι επιστημονικοί νόμοι περιγράφουν και οι ηθικοί νόμοι ρυθμίζουν, πόσο εφικτή θα ήταν μια υποκατάσταση των δεύτερων από τους πρώτους;

Ρατσισμός, Κοινωνικές Διακρίσεις και Επιστημονισμός

- Το πρόβλημα του 'είναι' και του 'πρέπει' (David Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1739):

Το 'είναι' και το 'πρέπει' έχουν διαφορετική λειτουργία στη γλώσσα μας.

Το 'είναι' δηλώνει, περιγράφει / Το 'πρέπει' προτρέπει.

Το να υποκαθιστά κανείς το 'πρέπει' με το 'είναι' συνιστά λογικό σφάλμα.

- Συνεπώς, η Επιστήμη δε μπορεί να υποκαταστήσει την Ηθική. Μια επιστημονική πρόταση-έστω και αν είναι αληθής-δε μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ηθικός νόμος.
- Φυσιοκρατική Πλάνη (G.E. Moore, *Principia Ethica*, 1903): Είναι αδύνατο και λογικώς εσφαλμένο να ορίσεις ηθικές έννοιες (π.χ. 'αγαθό') δια της ταύτισής τους με μη ηθικές έννοιες (π.χ. επιστημονικές έννοιες, 'ηδονή', 'ένστικτο', 'θέλημα του Θεού' κλπ.).

Ρατσισμός, Κοινωνικές Διακρίσεις και Επιστημονισμός

- Σύμφωνα με τον Hume, δεν υπάρχει ένας λογικά στιβαρός τρόπος να περάσουμε από μια **επιστημονική διαπίστωση** σε μια **ηθική αξιολογική κρίση**. Μια τέτοια προσπάθεια συνιστά ένα λογικώς αθέμιτο άλμα.
- Συνεπώς, βάσει της πιο πάνω παρατήρησης του Hume και επιστρέφοντας στο θέμα της παρούσας συζήτησης, θα πρέπει να δούμε ότι η **προσπάθεια επιστημονικής στήριξης μιας ρατσιστικής απόφασης δε μπορεί ποτέ να είναι λογικώς έγκυρη**. Δεδομένου ότι τα ρατσιστικά επιχειρήματα έχουν μια σαφέστατη ηθική χροιά-εν τέλει συνιστούν προτάσεις του 'πρέπει' (π.χ. 'Τα μέλη της φυλής X πρέπει να έχουν περισσότερα δικαιώματα από τα μέλη της φυλής Y)-δε μπορεί παρά να εμπίπτουν στο λογικό σφάλμα που παρατήρησε πρώτος ο Hume.
- Μια επιστημονική θεωρία - ακόμα και αν είναι έγκυρη - δε μπορεί ποτέ να αποτελέσει ικανοποιητική βάση θεμελίωσης ενός ρατσιστικού επιχειρήματος.
- Ας εξετάσουμε αυτή τη σκέψη στην περίπτωση του βιολογικού ντετερμινισμού:

Ρατσισμός, Κοινωνικές Διακρίσεις και Επιστημονισμός

- Βάσει του Προβλήματος του 'είναι' και του 'πρέπει', ακόμα και αν η θεωρία του βιολογικού ντετερμινισμού ήταν επιστημονικά έγκυρη, δε θα μπορούσε ποτέ να αποτελέσει τη βάση - πολύ περισσότερο το περιεχόμενο - μιας ηθικής θεώρησης.

Έστω το ακόλουθο παράδειγμα ρατσιστικής επιχειρηματολογίας:

Βιολογικός ντετερμινισμός:

«Οι Ευρωπαίοι **είναι** βιολογικά καταδικασμένοι να εμφανίζουν τα χαρακτηριστικά Α και οι Αφρικανοί τα χαρακτηριστικά Β» (Πρόταση του 'είναι').

Ρατσιστική στόχευση:

«Οι Ευρωπαίοι **πρέπει** να έχουν περισσότερα δικαιώματα από τους Αφρικανούς» (Πρόταση του 'πρέπει').

Ρατσισμός, Κοινωνικές Διακρίσεις και Επιστημονισμός

Ρατσιστικό ‘επιστημονίζον’ επιχείρημα:

«Οι Ευρωπαίοι **πρέπει** να έχουν περισσότερα δικαιώματα από τους Αφρικανούς **επειδή** οι πρώτοι **είναι** βιολογικά καταδικασμένοι να εμφανίζουν τα χαρακτηριστικά A ενώ οι δεύτεροι τα χαρακτηριστικά B» (η πρόταση του ‘είναι’ ως δικαιολόγηση πρότασης του ‘πρέπει’).

- **Ωστόσο, ο λογικός σύνδεσμος ‘επειδή’ είναι εδώ αδύναμος.**

Θα μπορούσε να στηριχθεί μόνο με τη προσθήκη μιας ενδιάμεσης προκείμενης που θα ήταν του τύπου: «Τα χαρακτηριστικά A χρήζουν περισσότερων δικαιωμάτων από τα χαρακτηριστικά B»

Ρατσισμός, Κοινωνικές Διακρίσεις και Επιστημονισμός

- Έτσι το επιχείρημα θα διαμορφωνόταν ως εξής:

Πρ1: «Οι Ευρωπαίοι **είναι** βιολογικά καταδικασμένοι να εμφανίζουν τα χαρακτηριστικά A και οι Αφρικανοί τα χαρακτηριστικά B»

Πρ2: «Τα χαρακτηριστικά A χρήζουν περισσότερων δικαιωμάτων από τα χαρακτηριστικά B»

Συμπέρασμα: «Οι Ευρωπαίοι **πρέπει** να έχουν περισσότερα δικαιώματα από τους Αφρικανούς **επειδή** οι πρώτοι **είναι** βιολογικά καταδικασμένοι να εμφανίζουν τα χαρακτηριστικά A ενώ οι δεύτεροι τα χαρακτηριστικά B».

- **Ωστόσο τίθεται ως προς την προκείμενη 2 το εξής ερώτημα:**
«Γιατί τα χαρακτηριστικά A χρήζουν περισσότερων δικαιωμάτων από τα χαρακτηριστικά B;»

Ρατσισμός, Κοινωνικές Διακρίσεις και Επιστημονισμός

- Συνεπώς **το ηθικό ερώτημα παραμένει**. Η επίκληση σε μια πρόταση του 'είναι' (εδώ, στη θεωρία του βιολογικού ντετερμινισμού) δεν έδωσε λύση. Βρισκόμαστε αντιμέτωποι με δύο επιλογές:
  - 1) **Θα πρέπει να δεχτούμε την προκείμενη 2 αυθαίρετα**, οπότε η επίκληση στην Επιστήμη (εδώ, στον βιολογικό ντετερμινισμό) απέτυχε να μας δώσει έστω λίγη από την αντικειμενικότητα των επιστημονικών προτάσεων.
  - 2) **Θα πρέπει να απαντήσουμε την ερώτηση με επίκληση σε μια άλλη αρχή κ.ο.κ. υποπίπτοντας σε εις άπειρον αναγωγή με το ερώτημα να παραμένει αναποκρίσιμο** → **G.E. Moore: Το 'ανοικτό ερώτημα' συνεπεία της Φυσιοκρατικής Πλάνης.**

Ρατσισμός, Κοινωνικές Διακρίσεις και Επιστημονισμός

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ: Τα ρατσιστικά επιχειρήματα παραμένουν ουσιωδώς αυθαίρετα και η όποια από μέρους τους επίκληση σε επιστημονικές θεωρίες δε μπορεί να τα διασώσει. Ακόμα και αν οι θεωρίες αυτές ήταν επιστημονικώς έγκυρες, δε θα μπορούσαν ποτέ να δικαιολογήσουν τα εν λόγω επιχειρήματα, διότι τα τελευταία αυτά έχουν αμιγώς ηθική χροιά, συνιστούν προτάσεις του 'πρέπει' ενώ οι επιστημονικές θεωρίες προτάσεις του 'είναι'. Ως εκ τούτου, η προσπάθεια επιστράτευσης της Επιστήμης προς υποστήριξη κοινωνικών διακρίσεων και ρατσιστικών θεωρήσεων συνιστά ένα **λογικής φύσεως σφάλμα**.

Το 'είναι' δε μπορεί ποτέ να υποκαταστήσει το 'πρέπει' στη λειτουργία του τελευταίου αυτού. Οι επιστημονικοί νόμοι δε μπορούν ποτέ να στηρίξουν επαρκώς-πολλά δε μάλλον να υποκαταστήσουν- τους ηθικούς νόμους. Συνεπώς, κατά την επιστράτευση της Επιστήμης προς υποστήριξη ρατσιστικών επιχειρημάτων, έχουμε μια ξεκάθαρη έκφανση **Επιστημονισμού**.

Εν τέλει, έχουμε μια *μη επιστημονική χρήση της Επιστήμης*, μια χρήση που, αντιτιθέμενη στη λογική, αντιτίθεται στο ίδιο το θεμέλιο της Επιστήμης. Υπό άλλη διατύπωση, έχουμε μια χρήση που η ίδια αυτή ακυρώνει το όποιο πλεονέκτημα θα μπορούσε να της προσδώσει η Επιστήμη.

Βιβλιογραφία

- Bandura, A. (1999). Moral disengagement in the perpetration of inhumanities. *Personality and Social Psychology Review*. [Special Issue on Evil and Violence], 3, 193-209.
- Bernasconi, R. & Lott, T.(2000). *The Idea of Race*. Indianapolis, IN: Hackett.
- Blum, L. (2002). *I'm not a Racist, But...The Moral Quandary of Race*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Brace, C. L. (2005). *Race is a Four-Letter Word*. New York: Oxford University Press.
- Darwin, C. (1871). *The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex*, (1st ed.). London: John Murray.
- Frederickson, G. (2002). *Racism: A Short History*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Hannaford, I. (1996). *Race: The History of an Idea in the West*. Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press.
- Haslam, N., Loughan, S., Reynolds, C. & Wilson, S.(2007). Dehumanization: A New Perspective. *Social and Personality Psychology Compass*, 1/1: 409-422.
- Hume, D. (1739). *A Treatise of Human Nature: Being An Attempt to introduce the experimental Method of Reasoning into Moral Subjects*. London: John Noon (vol. III Thomas Longman), 1739-40.
- Isaac, B. (2004). *The Invention of Racism in Classical Antiquity*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Leyens, J.P., Demoulin S., Vaes, J., Gaunt, R., & Paladino, P. M. (2007). Infra-humanization: The wall of group differences. *Social Issues and Policy Review*, 1: 139-172.
- Leyens, J.P., Paladino, P. M., Rodriguez, R. T., Vaes, J., Demoulin, S., Rodriguez, A. P., & Gaunt, R. (2000). The emotional side of prejudice: The role of secondary emotions. *Personality and Social Psychology Review*, 4: 186-197.
- McCoskey, D. (2012). *Race: Antiquity and its Legacy*. London: I.B. Tauris.
- Moore, G.E. (1903). *Principia Ethica*. Cambridge at the University Press, London: C.J. Clay & Sons.
- Smith, J. (2015). *Nature, Human Nature, and Human Difference: Race in Early Modern Philosophy*. Princeton NJ: Princeton University Press.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ

Α΄ ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ ΚΛΙΝΙΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΙΓΙΝΗΤΕΙΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ

Ημερίδα

Ενδυναμώνοντας την κοινότητα

Η κοινωνία του σήμερα και η πολυπολιτισμικότητα:
φόβος, αποδοχή, ενσωμάτωση & ένταξη

Αθήνα, 2020

ΠΡΟΑΓΩΓΗ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

ΣΕ ΕΥΠΑΘΕΙΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ

Α΄ ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ ΚΛΙΝΙΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΙΓΙΝΗΤΕΙΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ

Διαστάσεις του Προσφυγικού Φαινομένου: Βασικά Στοιχεία και Παρατηρήσεις περί του Προσφυγικού Φαινομένου

Δήμητρα Μαρέτα

Μεταδιδακτορική ερευνήτρια
Πολιτική Επιστήμη

Αθήνα, 2020

Διευκρίνιση σε σχέση με τις πηγές

Οι βασικές πηγές για τα στοιχεία τα οποία έχουν χρησιμοποιηθεί σε αυτή την παρουσίαση είναι οι αναφορές της Ύπατης Αρμοστείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες για τα έτη 2018 και 2019 και για την εκπαίδευση για το 2020 και είναι οι εξής:

1. *Global Trends. Forced Displacement in 2018*, <https://www.unhcr.org/5d08d7ee7.pdf>, τελευταία επίσκεψη 20 Οκτωβρίου 2020
2. *Global Trends. Forced Displacement in 2019*, <https://www.unhcr.org/5ee200e37.pdf>, τελευταία επίσκεψη 22 Οκτωβρίου 2020
3. *Coming Together For Refugee Education. Education Report 2020*, <https://www.unhcr.org/5f4f9a2b4>, τελευταία επίσκεψη 30 Οκτωβρίου 2020
4. Όπου τα στοιχεία έχουν αντληθεί από άλλη πηγή, αυτό δηλώνεται στη σημείωση στο τέλος της κάθε σελίδας.

Περί του προσφυγικού φαινομένου: οι αριθμοί για το 2018

- Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε. για τους πρόσφυγες το 2018 οι αναγκαστικά εκτοπισμένοι άνθρωποι παγκοσμίως είναι 70,8 εκ. και το 2019 79,5 εκ..

Οι αιτίες εκτοπισμού είναι πολλές και ενδέχεται να διαφέρουν ανάλογα με την κάθε περιοχή ή χώρα. Αιτία εκτοπισμού, για παράδειγμα, μπορεί να είναι ο πόλεμος ή η βία εναντίον μίας συγκεκριμένης κατηγορίας πληθυσμού ή η διώξεις τις οποίες μπορεί να υφίσταται ένα άτομο εξαιτίας των πολιτικών του πεποιθήσεων, της κοινωνικής του δράσης, του σεξουαλικού του προσανατολισμού και εν γένει εξαιτίας παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Περί του προσφυγικού φαινομένου: οι αριθμοί για το 2018

Αυτό σημαίνει ότι είναι δυνατό ένα άτομο να διώκεται σε μία χώρα στην οποία δεν γίνεται πόλεμος ή δεν υπάρχουν συγκρούσεις αλλά παρατηρείται καταστολή συγκεκριμένων κατηγοριών ατόμων ή ομάδων με βάση τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά και η χώρα αυτή να μην αποτελεί ασφαλή χώρα για αυτούς τους ανθρώπους.

Συνεπώς, άνθρωποι διωκόμενοι για αυτούς τους λόγους, επειδή φοβούνται για τη ζωή ή/και τη σωματική τους ακεραιότητα ή ήδη έχουν υποστεί διώξεις ή/και βασανιστήρια στις χώρες καταγωγής τους, δικαιούνται διεθνούς προστασίας στις χώρες στις οποίες καταφεύγουν.

Περί του προσφυγικού φαινομένου: οι αριθμοί για το 2018

- Τα σχεδόν 71 εκ. εκτοπισμένων ανθρώπων το 2018 ήταν ο μεγαλύτερος μέχρι τότε αριθμός για τα τελευταία 70 χρόνια κατά τα οποία τηρούνται αρχεία.

Σύμφωνα με τους υπολογισμούς της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, 37.000 άνθρωποι αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τις εστίες τους εξαιτίας των πολέμων, των συγκρούσεων ή των διώξεων αυτών κάθε ημέρα.

Την ίδια στιγμή, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι οι αριθμοί αυτοί αφορούν τόσο ενήλικες ανθρώπους όσο και ανήλικα παιδιά τα οποία αρκετές φορές αναγκάζονται να ταξιδεύουν μόνα τους, καθώς είτε έχουν χωριστεί από τις οικογένειές τους είτε οι γονείς τους και τα αδέρφια τους έχουν χάσει τη ζωή τους κατά τη διάρκεια των πολέμων ή ακόμα και του ταξιδιού.

Περί του προσφυγικού φαινομένου

Για τους ίδιους λόγους συμβαίνει να ταξιδεύουν γυναίκες μόνες τους, ενώ είναι γνωστό ότι η θέση των γυναικών σε πολλές από τις χώρες από τις οποίες προέρχονται ή μέσω των οποίων ταξιδεύουν είναι ιδιαίτερα υποτιμημένη.

Είναι προφανές ότι οι κίνδυνοι για τα παιδιά και τις γυναίκες που ταξιδεύουν μόνα/-ες τους είναι πολλοί και οι απειλές εναντίον της ζωής τους, της αξιοπρέπειάς τους και της γενετήσιας ελευθερίας τους αποτελούν καθημερινότητα.

Περί του προσφυγικού φαινομένου: οι αριθμοί για το 2018

- Από τα 70,8 εκ εκτοπισμένων ανθρώπων παγκοσμίως το 2018 , τα 41,3 εκ. το 2018 είναι εσωτερικά εκτοπισμένοι.

Αυτή η κατηγορία αφορά ανθρώπους οι οποίοι έχουν εκτοπιστεί στο εσωτερικό της ίδιας της χώρας καταγωγής τους λόγω συγκρούσεων ή διώξεων εντός της χώρας αυτής. Τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα χωρών αυτής της κατηγορίας είναι η Αιθιοπία, η Συρία και η Νιγηρία αλλά και η Βενεζουέλα και η Κολομβία.

Τα παραδείγματα της Αιθιοπίας, της Συρίας και της Νιγηρίας είναι τα πλέον χαρακτηριστικά

Στην Αιθιοπία καταγράφηκαν το 2018 1.560.800 εκτοπισμένοι η συντριπτική πλειονότητα των οποίων, και συγκεκριμένα το 98% αυτών, είναι εκτοπισμένοι στο εσωτερικό της ίδιας της χώρας.

Περί του προσφυγικού φαινομένου: οι αριθμοί για το 2018

Αντίστοιχα, στη Συρία το 2018 υπήρξαν 889.400 εκτοπισμένοι από τον εν εξελίξει ήδη από το 2011 εμφύλιο πόλεμο στη χώρα και από αυτούς οι 256.700 είναι άνθρωποι οι οποίοι εκτοπίστηκαν από τον τόπο κατοικίας τους σε άλλες περιοχές της Συρίας. Ασφαλώς, το μεγαλύτερο μέρος αυτών των ανθρώπων οδηγήθηκαν στο να γίνουν πρόσφυγες κυρίως στην Τουρκία.

Τέλος, στη Νιγηρία υπήρξαν κατά το 2018 661.800 καταγεγραμμένοι εκτοπισμένοι, ενώ και στην περίπτωση της Νιγηρίας υπολογίζεται ότι 581.800 από αυτούς, δηλαδή οι περισσότεροι, είναι εσωτερικά εκτοπισμένοι, δηλαδή πρόκειται για ανθρώπους οι οποίοι έχουν γίνει ουσιαστικά πρόσφυγες μέσα στη χώρα τους αναζητώντας ασφάλεια σε άλλες περιοχές από τους τόπους κατοικίας τους.

Περί του προσφυγικού φαινομένου: οι αριθμοί για το 2019

- Τα στοιχεία, όμως, για το 2019 καταρρίπτουν το θλιβερό ρεκόρ του προηγούμενου έτους:

Το 2019 καταγράφηκαν 79,5 εκ. εκτοπισμένοι σε παγκόσμιο επίπεδο εκ των οποίων 26 εκ. είναι πρόσφυγες και 45,7 εκ. εσωτερικά εκτοπισμένοι.

Από αυτά τα 79,5 εκ. το 38-43%, δηλαδή 30-34 εκ., είναι παιδιά κάτω των 18 ετών.

Περί του προσφυγικού φαινομένου

- Οι χώρες που φιλοξενούν τον μεγαλύτερο αριθμό προσφύγων για το 2018 είναι οι εξής:

1. Γερμανία και
2. Σουδάν: σε κάθε μία από τις δύο αυτές χώρες διαμένουν 1,1 εκ.
3. Ουγκάντα με 1,2 εκ.
4. Πακιστάν 1,4 εκ. και
5. Τουρκία: 3,7 εκ.,

ενώ παρόμοια παραμένει η εικόνα και για το 2019:

1. Γερμανία: 1,1 εκ.
2. Ουγκάντα και
3. Πακιστάν: με 1,4 εκ. στην κάθε χώρα
4. Κολομβία: 1,8 εκ. και
5. Τουρκία: 3,6 εκ.

Υποδηλώνοντας μία πραγματικότητα η οποία επιβεβαιώνεται από στοιχεία που θα ακολουθήσουν, ότι στην αντιμετώπιση του προσφυγικού εμπλέκονται ουσιαστικά συγκεκριμένες κυρίως χώρες οι οποίες δεν είναι ούτε οι πλουσιότερες ούτε οι πλέον έτοιμες και με τις καλύτερες δυνατές υποδομές για την αντιμετώπιση μίας κρίσης αυτής της έντασης και διάρκειας

Περί του προσφυγικού φαινομένου: οι 5 χώρες με τους περισσότερους εκτοπισμένους

- Σύμφωνα με τα στοιχεία της Έπαυσης Αρμοστικής του Ο.Η.Ε. για τους πρόσφυγες, το 2018 το 67% των προσφύγων το οποίο τελεί υπό την εποπτεία της προέρχεται από πέντε χώρες:
  1. 6,7 εκ. από τη Συρία
  2. 2,7 εκ. από το Αφγανιστάν
  3. 2,3 εκ. από το Νότιο Σουδάν, ενώ οι αμέσως επόμενοι μεγαλύτεροι πληθυσμοί προέρχονται
  4. από τη Μιανμάρ (1,1 εκ.) και
  5. από τη Σομαλία (0,9 εκ.).

Περί του προσφυγικού φαινομένου: οι 5 χώρες με τους περισσότερους εκτοπισμένους

- Σε σχέση με τα αντίστοιχα στοιχεία για το 2019, δεν παρατηρούμε σημαντικές αλλαγές:
- Κατ' αρχάς, το ποσοστό αυτό σημειώνει μία πολύ μικρή αλλαγή και ανέρχεται πλέον στο 68% των προσφύγων. Η πιο αξιοσημείωτη αλλαγή είναι η σύνθεση των πέντε πρώτων χωρών από τις οποίες προέρχεται:
  1. 6,6 εκ. από τη Συρία
  2. 3,7 εκ. από τη Βενεζουέλα
  3. 2,7 εκ. από το Αφγανιστάν
  4. 2,2 από το Νότιο Σουδάν και, τέλος,
  5. 1,1 εκ. από τη Μιανμάρ, καθώς η κρίση στη Βενεζουέλα την κατατάσσει στη δεύτερη θέση.

Περί του προσφυγικού φαινομένου: οι χώρες υποδοχής

- Σύμφωνα με τα στοιχεία του 2019, το 73% των προσφύγων ζουν σε χώρες που γειτνιάζουν με τις χώρες καταγωγής τους και το 85% ζουν σε αναπτυσσόμενες χώρες.

Για το 2018, οι πρόσφυγες, παρ' όλο που φιλοξενούνταν σε 127 χώρες σε όλον τον πλανήτη, στην πλειονότητά τους (85%) φιλοξενούνταν σε χώρες της περιοχής καταγωγής.

Χαρακτηριστικό εδώ είναι το παράδειγμα των προσφύγων από το Αφγανιστάν: περισσότεροι από το 88% φιλοξενούνταν στο γειτονικό Πακιστάν και στο Ιράν.

Οι λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες παρείχαν το 2019 άσυλο στο 27% των προσφύγων και φιλοξενούν το 13% του παγκόσμιου πληθυσμού προσφύγων, ενώ μοιράζονται μόλις το 1,2% του παγκόσμιου ΑΕΠ. Πρόκειται για χώρες οι οποίες βρίσκονται στην Αφρική και την Ασία (όπως το Μπαγκλαντές, η Ουγκάντα ή η Ρουάντα, μεταξύ αυτών).

Περί του προσφυγικού φαινομένου: οι χώρες υποδοχής

- Επιπλέον, το 2019 η Τουρκία, η Κολομβία, το Ιράν, το Λίβανο και η Ιορδανία φιλοξενούν το 44% του προσφυγικού πληθυσμού. Η Κολομβία βρίσκεται στη δεύτερη θέση και εμφανίζεται σταθερά υψηλά σε όλους τους δείκτες το 2019 εξαιτίας της κρίσης στη Βενεζουέλα. Για τον ίδιο λόγο εμφανίζονται σε υψηλές θέσεις η Αρούμπα και το Κουρακάο, καθώς είναι ανάμεσα στις πρώτες 10 χώρες στην αναλογία προσφύγων ανά κάτοικο.

Πέντε από αυτές τις χώρες επηρεάζονται από την κρίση στη Βενεζουέλα, τρεις από την κρίση στη Συρία και οι υπόλοιπες δύο από άλλες προσφυγικές κρίσεις.

1. Αρούμπα
2. Λίβανος
3. Κουρακάο
4. Ιορδανία
5. Τουρκία
6. Κολομβία
7. Ουγκάντα
8. Γουιάνα
9. Παναμάς
10. Τσαντ

Περί του προσφυγικού φαινομένου: οι χώρες υποδοχής

- Με έτος αναφοράς το 2018, οι χώρες υψηλού εισοδήματος κατά μέσο όρο φιλοξενούν 2,7 πρόσφυγες ανά 1000 κατοίκους. Οι χώρες μεσαίου και χαμηλού εισοδήματος φιλοξενούν κατά μέσο όρο 5,8 πρόσφυγες. Ενδεικτικά:

Ο Λίβανος φιλοξενεί 156 πρόσφυγες/1.000 κατοίκους, η Ιορδανία 72/1.000, η Τουρκία 45/1.000, το Τσαντ 29/1.000 και η Ουγκάντα 26/1.000, ενώ ειδικά ο Λίβανος και η Ιορδανία φιλοξενούν επιπλέον 1,4 εκ. και 2,2 εκ Παλαιστινίους αντίστοιχα, γεγονός που αυξάνει την αναλογία μόνιμου πληθυσμού/προσφύγων στις δύο αυτές χώρες.

Περί του προσφυγικού φαινομένου: οι χώρες υποδοχής

- Η εικόνα με έτος αναφοράς το 2019, παραμένει ίδια όσον αφορά τα προσφυγικά ρεύματα από τη Συρία και αλλάζει μόνο σε σχέση με τους εκτοπισμένους από τη Βενεζουέλα:

Στην Ιορδανία 1 στους 5 κατοίκους είναι πρόσφυγες, στην Αρούμπα 1/6, στον Λίβανο 1/7, στο Κουρακάο 1/10 και στην Τουρκία 1/23.

Περί του προσφυγικού φαινομένου: η περίπτωση της Συρίας

- Η Συρία αποτελεί μία χαρακτηριστική περίπτωση για τη μελέτη του προσφυγικού φαινομένου παγκόσμια.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η χώρα βρίσκεται σε εμφύλιο πόλεμο ήδη από το 2011, έναν από τους πιο μακροχρόνιους και αιματηρούς εμφυλίους πολέμους στον πλανήτη.

Εξαιτίας αυτού του πολέμου, περισσότερα από 13 εκ. άνθρωποι έχουν αναγκαστεί να εγκαταλείψουν τις εστίες τους και να γίνουν πρόσφυγες είτε στο εσωτερικό της χώρας είτε σε άλλες χώρες.

Περί του προσφυγικού φαινομένου: η περίπτωση της Συρίας

Για να συλλάβουμε το μέγεθος της προσφυγικής κρίσης η οποία συνδέεται μόνο με αυτή τη χώρα, αρκεί να αναφέρουμε ότι αυτός ο προσφυγικός πληθυσμός είναι μεγαλύτερος από τον πληθυσμό ολόκληρης της Ελλάδας. Είναι δηλαδή σαν ολόκληρη η Ελλάδα να είχε αναγκαστεί να ακολουθήσει τον δρόμο της προσφυγιάς—και πάλι ο αριθμός αυτός θα υπολειπόταν των εκατομμυρίων Σύριων οι οποίοι έγιναν πρόσφυγες, διότι όχι μόνο με τα διαθέσιμα επίσημα στοιχεία ο αριθμός αυτός είναι μεγαλύτερος αλλά και γιατί τα στοιχεία αυτά είναι του 2018 και του 2019 και, συνεπώς, ο αριθμός εσωτερικά εκτοπισμένων και προσφύγων αναμένεται να συνεχίσει να αυξάνεται και το 2020, καθώς ο πόλεμος συνεχίζεται.

Περί του προσφυγικού φαινομένου: η περίπτωση της Συρίας

- Ειδικά όσον αφορά τη Συρία, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι, παρ' όλο που η χώρα αναμφισβήτητα βρίσκεται σε πόλεμο τα τελευταία 10 σχεδόν χρόνια και ο πληθυσμός της διατρέχει όλους τους κινδύνους που η παρατεταμένη αυτή πολεμική σύγκρουση συνεπάγεται, τα περισσότερα από 13 εκατομμύρια των εκτοπισμένων της βρίσκονται σε διαφορετικά νομικά καθεστώτα, καθώς δεν έχει υπάρξει μέχρι τώρα ένα ενιαίο καθεστώς για αυτούς τους ανθρώπους.

Έτσι, 6.654.000 είναι πρόσφυγες, ένας αντίστοιχος αριθμός ανθρώπων, και συγκεκριμένα 6.184.000 είναι εσωτερικά εκτοπισμένοι και, τέλος, 140.000 παραμένουν σε καθεστώς αιτούντος άσυλο.

Περί του προσφυγικού φαινομένου: η περίπτωση της Συρίας

- Αξίζει, επίσης, να αναφερθεί η κατανομή αυτού του προσφυγικού πληθυσμού ο οποίος προέρχεται από τη Συρία.

Αντίθετα από την εντύπωση η οποία μπορεί γενικά να επικρατεί όσον αφορά τους εκτοπισμένους από τη Συρία, η συντριπτική πλειονότητα των ανθρώπων αυτών οι οποίοι έχουν εγκαταλείψει τη χώρα βρίσκεται στην Τουρκία:

πρόκειται για 3.622.400 ανθρώπους το 2018 με τον αριθμό αυτόν να σημειώνει αύξηση το 2019 και να ανέρχεται σε 3,9 εκ.

Επίσης αντίθετα από ό,τι γενικά μπορεί να πιστεύεται, ο αμέσως μεγαλύτερος πληθυσμός Σύριων προσφύγων δεν βρίσκεται σε κάποια ευρωπαϊκή χώρα αλλά σε γειτονικές χώρες:

Το 2018 στον Λίβανο ζούσαν 944.200 και στην Ιορδανία 676.300, ενώ στο γειτονικό Ιράκ 252.500 και σε δύο χώρες της Αφρικής, στην Αίγυπτο και στο Σουδάν, ζουν 132.900 και 93.500 αντίστοιχα.

Με άλλα λόγια, το 85% των Σύριων ζούσε σε γειτονικές της Συρίας χώρες.

Περί του προσφυγικού φαινομένου: η περίπτωση της Συρίας

- Αυτό δεν σημαίνει ότι η Ευρώπη έχει μείνει ανεπηρέαστη από τις επιπτώσεις του πολέμου στη Συρία.

Συμπεριλαμβανομένων της Γερμανίας και της Σουηδίας στις οποίες ζουν 572.800 και 113.400 Σύριοι αντίστοιχα, στο τέλος του 2019 στην Ευρώπη ζουν συνολικά 1,5 εκ. Σύριοι, την ίδια στιγμή που σε χώρες γειτονικές της Συρίας έχουν προσφύγει πολλοί περισσότεροι.

Ενδεικτικά, στην Τουρκία υπάρχουν 3,6 εκ. Σύριοι, στον Λίβανο 910.000, στη Ιορδανία 654.700 και στην Αίγυπτο 129.200.

Περί του προσφυγικού φαινομένου: η περίπτωση της Συρίας

- Όσον αφορά την Ευρώπη, οι αριθμοί ήταν σαφώς μικρότεροι και για το 2018, ίσως με την εξαίρεση της Γερμανίας και της Σουηδίας στις οποίες έχουν εγκατασταθεί 532.100 και 109.300 πρόσφυγες αντίστοιχα.
- Ακολουθούν η Αυστρία με 49.200 και η Ολλανδία με 32.100, ενώ η Ελλάδα βρίσκεται στην επόμενη θέση έχοντας στην επικράτειά της 23.900 Σύριους εκτοπισμένους.
- Τέλος, άλλες χώρες στις οποίες ζουν σημαντικοί πληθυσμοί εκτοπισμένων από τη Συρία είναι η Δανία με 19.700, η Βουλγαρία με 17.200, η Ελβετία με 16.600, η Γαλλία με 15.800, η Αρμενία με 14.700, η Νορβηγία με 13.900 και η Ισπανία με 13.800.

Περί του προσφυγικού φαινομένου: βασικές διαπιστώσεις

- Έπειτα από τη Συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας το 2016, οι τάσεις του προσφυγικού, ειδικά όσον αφορά την Ελλάδα και την Ευρώπη, παραμένουν σχετικά σταθερές και για αυτό τον λόγο η έμφαση δόθηκε στα δύο τελευταία έτη της δεκαετίας. Αυτή η σχετική σταθερότητα ως προς αυτό το σημείο σε συνδυασμό με την εμφάνιση άλλων σημείων προσφυγικών κρίσεων σε άλλα σημεία του πλανήτη επιτρέπει τη διατύπωση ορισμένων πολύ βασικών διαπιστώσεων.

Το πρώτο που διαπιστώνουμε είναι ότι, αντίθετα με την επικρατούσα ρατσιστική και ξενοφοβική προπαγάνδα, ο μεγαλύτερος εν τέλει αριθμός εκτοπισμένων και προσφύγων δεν φιλοξενείται σε ευρωπαϊκές χώρες αλλά σε χώρες της Αφρικής και της Ασίας.

Περί του προσφυγικού φαινομένου: βασικές διαπιστώσεις

Και, ακολούθως, τα στοιχεία αυτά μας υπενθυμίζουν τη ρευστότητα του προσφυγικού, το εύρος των χωρών και των περιοχών οι οποίες επηρεάζονται από αυτές τις αναγκαστικές μετατοπίσεις των πληθυσμών αλλά και τη διαρκή παρουσία ορισμένων χωρών καταγωγής προσφύγων, όπως το Αφγανιστάν και η Συρία.

Επιπλέον, ο—θεωρητικά ουδέτερος—όρος προσφυγικές ροές μάς υπενθυμίζει ότι οι πόλεμοι, οι συγκρούσεις και οι διώξεις συνεχίζονται σε πολλά σημεία του πλανήτη, ακόμα κι όταν η προσοχή των Μ.Μ.Ε. σταματά να είναι εκεί στραμμένη και η επικαιρότητα κυριαρχείται από άλλα θέματα που μπορεί να απασχολούν τον δυτικό κόσμο.

Και, όπως θα δούμε παρακάτω, οι πρόσφυγες είναι πολύ περισσότερο εκτεθειμένοι και ευάλωτοι απέναντι στα θέματα αυτά και τότε είναι ακόμα μεγαλύτερη ανάγκη να εκδηλωθεί και επιβεβαιωθεί η αλληλεγγύη και η πρόθεση να σταθούμε ο ένας δίπλα στον άλλο και πολύ περισσότερο δίπλα σε εκείνους και εκείνες που βρίσκονται σε ακόμα μεγαλύτερη ανάγκη από εμάς.

Περί του προσφυγικού φαινομένου: ειδική μνεία στα ασυνόδευτα παιδιά

- 1 στους δύο πρόσφυγες είναι παιδί (κάτω των 18) το 2018 διατηρώντας σταθερό αυτό το ποσοστό τα τελευταία χρόνια της δεκαετίας 2010-2019.

Μόνο το 2018 αναφέρθηκαν 111.000 ασυνόδευτα παιδιά ή παιδιά τα οποία έχουν χωριστεί από την οικογένειά τους, ενώ συνολικά την τελευταία δεκαετία ο αριθμός αυτός ανέρχεται σε περίπου 400.000 παιδιά.

Αυτοί οι αριθμοί θεωρείται ότι υπολείπονται λόγω του περιορισμένου αριθμού χωρών οι οποίες παρέχουν στοιχεία ή καταγράφουν τα ασυνόδευτα ανήλικα και παιδιά ξεχωριστά (και όχι στο σύνολο των ανθρώπων οι οποίοι βρίσκονται στην επικράτειά τους)

Βάσει των στοιχείων: το 2018 27.600 παιδιά υπέβαλαν αίτηση ασύλου σε 60 χώρες και 6.000 από αυτά ήταν κάτω των 15 ετών

Περί του προσφυγικού φαινομένου: ειδική μνεία στα ασυνόδευτα παιδιά

- Στην Ελλάδα βρίσκονταν το 2018 2.600 παιδιά, ενώ σύμφωνα με προσωρινά στοιχεία το 2019 ο αριθμός των ασυνόδευτων ανηλίκων στην Ελλάδα ανήλθε στα 5.301 παιδιά επιβεβαιώνοντας με τον χειρότερο τρόπο ότι δεν έχουν εκλείψει καθόλου οι λόγοι που αναγκάζουν τους ανθρώπους να εγκαταλείψουν τις εστίες τους.

Όσον αφορά τις ευρωπαϊκές χώρες, τα περισσότερα ασυνόδευτα παιδιά το 2018 βρίσκονταν στη Γερμανία (4.100) από 9.100 το 2017 και 35.900 το 2016.

Περί του προσφυγικού φαινομένου: ειδική μνεία στα ασυνόδευτα παιδιά

- Πολλά ασυνόδευτα παιδιά τα τελευταία χρόνια προέρχονται από το Αφγανιστάν:

4.800 αιτήσεις ασύλου το 2018 και 8.800 το 2017, ενώ το 2016 οι αιτήσεις ανέρχονταν σε 26.700.

Τις περισσότερες αιτήσεις ασύλου από ασυνόδευτα παιδιά ή παιδιά τα οποία έχουν χωριστεί από την οικογένειά τους μετά τη Γερμανία τις έχουν δεχθεί το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ελλάδα.

Τα περισσότερα ασυνόδευτα παιδιά ή παιδιά τα οποία έχουν χωριστεί από την οικογένειά τους προέρχονται από το Νότιο Σουδάν: 58.600

Η Ουγκάντα αναφέρει για το 2018 τον μεγαλύτερο αριθμό ασυνόδευτων παιδιών ή παιδιών τα οποία έχουν χωριστεί από την οικογένειά τους φιλοξενώντας 41.200 με την πλειονότητά τους να είναι κάτω των 15 ετών (29.900) και 2.800 να είναι κάτω των 5 ετών.

Η Κένυα αναφέρει 13.200 ασυνόδευτα παιδιά ή παιδιά τα οποία έχουν χωριστεί από την οικογένειά τους και ακολουθούν το Σουδάν με 11.300), το Κονγκό με 9.400, ο Καναδάς με 8.400, το Τσαντ 4.200 και ο Λίβανος με 3.200.

Περί του προσφυγικού φαινομένου: ειδική μνεία στα ασυνόδευτα παιδιά

- Με δεδομένο ότι τα ασυνόδευτα παιδιά και τα παιδιά τα οποία έχουν χωριστεί από την οικογένειά τους διατρέχουν τον πιο ακραίο κίνδυνο να υποστούν κακοποίηση και εκμετάλλευση συμπεριλαμβανομένων της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης, η ευθύνη των κρατών να τα εντοπίζουν, να τα προστατεύουν και να εφαρμόζουν πολιτικές για την ομαλότερη δυνατή ένταξή τους, όταν δεν είναι δυνατή η επανένωσή τους με τις οικογένειές τους ή τους κηδεμόνες τους, είναι μεγάλη και είναι γεγονός ότι πολλές φορές τα κράτη υποδοχής συμπεριλαμβανομένων των δυτικών κρατών υποδοχής υπολείπονται των απαιτήσεων αυτής της ιστορικής στιγμής σε σχέση με την ένταση και έκταση της προσφυγικής κρίσης στην οποία ζούμε.

Περί του προσφυγικού φαινομένου: ειδική μνεία στα ασυνόδευτα παιδιά

- Η ανάγκη για σχεδιασμό και εφαρμογή πολιτικών για τη διασφάλιση των καλύτερων δυνατών συνθηκών διαβίωσης και την ουσιαστική υποστήριξη των παιδιών αυτών, καθώς και για τη μετεγκατάστασή τους σε χώρες πέρα από εκείνες της πρώτης υποδοχής γίνεται όλο και πιο επιτακτική.

Το ζήτημα έχει ασφαλώς ιδιαίτερη βαρύτητα και ασφαλώς υπερβαίνει τους σκοπούς της παρούσας παρουσίασης. Σε κάθε περίπτωση και ειδικά όσον αφορά την ελληνική περίπτωση, όμως, η χάραξη και εφαρμογή αυτών των πολιτικών δεν είναι δυνατό να γίνεται απουσία φορέων και οργανισμών με μακρόχρονη και αναγνωρισμένη εμπειρία και κύρος στον τομέα αυτόν ούτε μέσω της σύστασης ειδικών γραμματειών χωρίς ουσιαστική δυνατότητα να διαμορφώσουν και υλοποιήσουν τις απαραίτητες πολιτικές ούτε, τέλος, με την εκκένωση δομών οι οποίες έχουν αποδεδειγμένα προσφέρει πολύτιμο έργο προς αυτή την κατεύθυνση και τη μεταφορά των ασυνόδευτων ανηλίκων σε καταυλισμούς, όπως αυτούς του Καρά Τεπέ, τους οποίους έχουμε συνηθίσει να συναντούμε σε χώρες της Μέσης ανατολής, όπως ο Λίβανος.

Περί του προσφυγικού φαινομένου: παιδιά και εκπαίδευση

- Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες, τα μισά παιδιά πρόσφυγες (48%) σχολικής ηλικίας δεν πηγαίνουν σχολείο και αυτός ο υπολογισμός αφορά το 2019. εύκολα γίνεται αντιληπτό ότι τα στοιχεία αυτά θα επιδεινωθούν εν μέσω της πανδημικής κρίσης της Covid-19.

Συγκεκριμένα, στο δημοτικό σχολείο εγγράφεται το 77% των παιδιών προσφύγων, όμως μόνο το 31% συνεχίζει στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και ακόμα χειρότερα είναι τα πράγματα για την τριτοβάθμια εκπαίδευση στην οποία εγγράφεται το εξαιρετικά χαμηλό ποσοστό του 3% των παιδιών προσφύγων.

Τα στοιχεία είναι ακόμα πιο ανησυχητικά όσον αφορά τα κορίτσια πρόσφυγες με δεδομένο ότι ήδη πριν από την κρίση εξαιτίας της Covid-19 τα κορίτσια είχαν τις μισές πιθανότητες από τα αγόρια να εγγραφούν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Περί του προσφυγικού φαινομένου: παιδιά και εκπαίδευση

- Ενώ για όλα τα παιδιά πρόσφυγες οι πιθανότητες να αναγκαστούν να εγκαταλείψουν το σχολείο προκειμένου να εργαστούν για να ενισχύσουν το οικογενειακό εισόδημα είναι μεγάλες, για τα κορίτσια πρόσφυγες αυτές οι πιθανότητες είναι ακόμα μεγαλύτερες:

Τα κορίτσια αυτά εκτός από το ότι είναι πιθανότερο να αναγκαστούν να εγκαταλείψουν το σχολείο για να εργαστούν ή γιατί δεν θεωρείται κοινωνικά αποδεκτό ή απαραίτητο να συνεχίσουν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και, πολύ περισσότερο, στην τριτοβάθμια, είναι επίσης πιθανό να εγκαταλείψουν το σχολείο προκειμένου να παντρευτούν.

Περί του προσφυγικού φαινομένου: παιδιά, εκπαίδευση και Covid-19

- Σε αυτή τη δύσκολη εξίσωση, προστίθεται πλέον η πανδημία της Covid-19 η οποία φέρνει επιπλέον εμπόδια στην πρόσβαση των παιδιών προσφύγων στο σχολείο.

Εκτός από το ότι τα παιδιά πρόσφυγες μπορεί να αναγκαστούν να εγκαταλείψουν για να δουλέψουν, καθώς μπορεί να χάσουν τη δουλειά τους οι γονείς τους, είναι πολύ πιθανό να μην μπορούν να πηγαίνουν στο σχολείο τους, διότι οι γονείς τους δεν μπορούν να αντεπεξέλθουν σε αυτό ή γιατί δεν έχουν τα τεχνολογικά μέσα για να παρακολουθούν τα μαθήματά τους, όταν αυτά διεξάγονται ηλεκτρονικά.

Αυτή η συνθήκη είναι βέβαια πολύ καινούργια και οι επιπτώσεις της στην πρόσβαση των παιδιών προσφύγων στην εκπαίδευση μένει να αποτιμηθούν. Σε καμία περίπτωση, όμως, δεν προοιωνίζεται κάτι θετικό ή επωφελές για τα παιδιά αυτά, παρ' όλο που σχετικές πρωτοβουλίες σε μια σειρά από χώρες αποδεικνύουν ότι είναι δυνατό τα παιδιά πρόσφυγες να βοηθηθούν ώστε να μην υποχρεωθούν να εγκαταλείψουν τα σχολεία τους.

Προσφυγική κρίση και Covid-19

- Η ζωή όλων μας εξαιτίας της πανδημικής κρίσης της Covid-19 έχει γίνει πολύ πιο δύσκολη και επισφαλής. Και αν αυτό ισχύει για όλους και όλες εμάς που συνεχίζουμε να μένουμε στις εστίες μας και να διατηρούμε, στον βαθμό του δυνατού και εφικτού, την καθημερινότητά μας, είναι τότε εύκολο να φανταστούμε πόσο πιο δύσκολη, ακόμα και αβίωτη, μπορεί να είναι η ζωή και η καθημερινότητα για τους και τις πρόσφυγες.

Αυτό ισχύει είτε αναφερόμαστε σε πρόσφυγες που ζουν στην Ελλάδα είτε σε άλλες χώρες. Για παράδειγμα, δημοσιεύματα αναφέρονται σε στρατόπεδο προσφύγων στη Συρία στο οποίο οι συνθήκες διαβίωσης είναι άθλιες και η ιατρική περίθαλψη ουσιαστικά ανύπαρκτη, ενώ η πανδημία εντείνεται.

Προσφυγική κρίση και Covid-19

Αλλά και στην Ελλάδα με δεδομένες τις απαράδεκτες συνθήκες στα περισσότερα camps, τα μακροχρόνια lockdowns τα οποία έχουν επιβληθεί σε όλα τα camps και τις υπόλοιπες δομές φιλοξενίας και την ανεπαρκή περίθαλψη και υγιεινή, γίνεται εύκολα κατανοητό ότι οι συνθήκες της καθημερινότητας για αυτούς τους ανθρώπους έχουν σαφώς επιδεινωθεί.

Οι επιπτώσεις της πανδημικής κρίσης της Covid-19 στη σωματική και ψυχική υγεία των προσφύγων στα διάφορα camps σε όλες τις χώρες στις οποίες φιλοξενούνται και όχι μόνο στην Ελλάδα θα φανούν και θα αποτιμηθούν στο προσεχές μέλλον, σε κάθε περίπτωση η υποχρέωση των χωρών υποδοχής και πολύ περισσότερο των δυτικών χωρών να παρέμβουν ώστε να βελτιωθούν οι συνθήκες διαβίωσης, περίθαλψης και υγιεινής προβάλλει τώρα περισσότερο επιτακτικά από ποτέ.

Φωτογραφία: Παναγιώτης Μπαλάσκας

Μόρια: Το κορίτσι με τη γάτα.
Μία φωτογραφία ως
υπόμνηση

Αυτό το κορίτσι πρόσφυγας
έτρεξε να σωθεί από τη
φλεγόμενη Μόρια
φροντίζοντας να πάρει μαζί
της τη γάτα της
υπενθυμίζοντάς μας ότι είναι
στις στιγμές της μεγαλύτερης
κρίσης και κινδύνου που
πρέπει η αλληλεγγύη και η
φροντίδα για τα άλλα
πλάσματα γύρω μας να
επιβεβαιώνονται και να
αναδύονται ακόμα πιο
δυνατές.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ

Α΄ ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ ΚΛΙΝΙΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΙΓΙΝΗΤΕΙΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ

Ημερίδα

Ενδυναμώνοντας την κοινότητα

Η κοινωνία του σήμερα και η πολυπολιτισμικότητα:
φόβος, αποδοχή, ενσωμάτωση & ένταξη

Αθήνα, 2020

ΠΡΟΑΓΩΓΗ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

ΣΕ ΕΥΠΑΘΕΙΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ

Α' ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ ΚΛΙΝΙΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΙΓΙΝΗΤΕΙΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ

ΝΑ ΕΝΤΑΧΘΟΥΝ ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ;

Διαπολιτισμικές Προσεγγίσεις και Διαμόρφωση Στάσεων

Μίνα Μαρούγκα

Συνεργάτης Α' Ψυχιατρικής Κλινικής, Αιγινήτειο Νοσοκομείο

MSc Συμβουλευτικής Ψυχολογίας, MSc Κοινωνικής Ανθρωπολογίας

Refugee Crisis

« Οι μεταναστευτικές διαδικασίες αποτελούν έναν ζωντανό οργανισμό, όχι ένα παθητικό αντικείμενο στο οποίο μπορούμε να παρέμβουμε χωρίς να περιμένουμε μια αντίδραση »

Lino Losi , Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ VS ΑΦΟΜΟΙΩΣΗ (1)

Ανθρωποκεντρική Αντίληψη	Ιδρυματική και Ανώνυμη Αντίληψη
<p>Επίκεντρο η ξεχωριστή, προσωπική εμπειρία. Όχι ανώνυμοι. Μοναδικότητα. Ξεχωριστά υποκείμενα.</p>	<p>Προσαρμογή της μειονότητας στην κυρίαρχη πλειοψηφία, την κουλτούρα της καθεστηκυίας τάξης</p>
<p>Εξετάζει τις προθέσεις, τους στόχους, τη φάση ζωής εξατομικευμένα και διαπραγματεύεται τους τρόπους, ώστε να πληροφορήσει το πλαίσιο (διοικητικό, νομικό) για να υλοποιήσει αποτελεσματικές παρεμβάσεις</p>	<p>Εξαφανίζει κάθε διαφορετικότητα. Καθηλώνει, αποστραγγίζει, απελπίζει, εγκλωβίζει, εξαγριώνει, τον εκπατρισμένο</p>
<p>Δημιουργεί πλαίσιο συνάντησης μεταξύ υποκειμένων (εγχώριων και εκπατρισμένων)</p>	<p>Συμμορφώνει στις νόρμες, τις αντιλήψεις, τον τρόπο ζωής της χώρας υποδοχής, χωρίς να ρωτά</p>

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ VS ΑΦΟΜΟΙΩΣΗ (2)

Ανθρωποκεντρική Αντίληψη	Ιδρυματική και Ανώνυμη Αντίληψη
<p>Αναγνωρίζει το δικαίωμα στη στέγη, στην παροχή ιατροφαρμακευτικής φροντίδας, εκπαιδεύει στην άσκηση επαγγέλματος, ενισχύει την προσπάθεια εύρεσης εργασίας</p>	<p>Απαγορεύει τη δυνατότητα να βιώνει τις παραδόσεις και τα έθιμα της χώρας προέλευσης, που αντιστοιχούν σε αναγνώριση της ύπαρξής του</p>
<p>Καλλιεργεί πνεύμα ίσων ευκαιριών και διατηρεί ανοιχτή την επαναδιατύπωση σε κάθε δεδομένη χρονική συγκυρία των αναγκών της κάθε πλευράς (εξυπηρετούμενος-Έλληνας υπήκοος)</p>	<p>Εξαφανίζει κάθε διαφορετικότητα. Καθηλώνει, αποστραγγίζει, απελπίζει, εγκλωβίζει, εξαγριώνει, τον εκπατρισμένο</p>
<p>Στόχος να δημιουργήσει «καλούς πολίτες», πολιτική κοινότητα</p>	<p>Στόχος να δημιουργήσει «καλούς Έλληνες», εθνική κοινότητα</p> <p><i>Παπαδόπουλος (2019)</i> <i>Malkki, L. H. (1996)</i> <i>T.J. & Banaji, M.R. (2013)</i></p>

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ

Αποδοχή/Φιλοξενία

- Διαδικασία μέσα από την οποία η κοινωνία υποδοχής αναπτύσσει μηχανισμούς που φιλτράρουν τους πρόσφυγες ώστε να γίνουν αποδεκτοί

Άσυλο

- Μηχανισμός ελέγχου της ταυτότητας των προσφύγων, ώστε να τους δοθεί άδεια παραμονής στη χώρα υποδοχής μέχρι να εκδικαστεί η υπόθεσή τους και τους χορηγηθεί διεθνής προστασία (διαβατήριο πρόσφυγα) ή αντίθετα να απελαθούν

Ένταξη

- Διαδικασία μέσα από την οποία οι πρόσφυγες δημιουργούν δεσμούς και προσαρμόζονται στην κοινωνία υποδοχής, χωρίς να εγκαταλείψουν τα βιώματα ή τα πολιτισμικά στοιχεία που αποτελούν μέρος της ταυτότητάς τους.
- Προϋποθέτει τη συνάντηση των δυο πολιτισμών και τη δίπλευρη προσαρμογή των 2 μερών σε αξίες και αρχές.
- Επιτυγχάνεται μόνο μέσω θεσμικών παρεμβάσεων για την προσαρμογή και προετοιμασία των κατοίκων της χώρας υποδοχής.

ΠΟΙΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΠΡΟΣΦΥΓΑΣ; ΠΟΙΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΜΕΤΑΝΑΣΤΗΣ; (1)

« Αληθινός μετανάστης δεν είναι ο μόνιμος κάτοικος ξένης προέλευσης, αλλά εκείνος που γίνεται αντιληπτός και αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως διαφορετικό και προορισμένος να παραμείνει διαφορετικός » .

Guy Louis Debord
συγγραφέας-παραγωγός

ΠΟΙΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΠΡΟΣΦΥΓΑΣ; ΠΟΙΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΜΕΤΑΝΑΣΤΗΣ; (2)

- Από πού έρχεται (εθνοτικά- πολιτισμικά χαρακτηριστικά)
- Διαφορετικοί λόγοι μετανάστευσης («υποχρεωτική» αποικεσία και «μη υποχρεωτική» αποικεσία)
- Ήταν προετοιμασμένος να μεταναστεύσει;
- Πώς μετακινήθηκε προς τη χώρα υποδοχής; Τι βίωσε στο ταξίδι μέχρι εδώ;
- Τι βρήκε όταν έφτασε εδώ;
- Τι και ποιόν έχει αφήσει πίσω;
- Δομή προσωπικότητας-διαφορετική απόκριση στο στρες

ΠΟΙΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΠΡΟΣΦΥΓΑΣ; ΠΟΙΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΜΕΤΑΝΑΣΤΗΣ; (3)

Α. Μέχρι να φτάσει συντηρείται από το όνειρο να εγκατασταθεί στη “γη της επαγγελίας”

Β. Φτάνοντας βιώνει “πολιτισμικό σοκ”, από τις συνθήκες που βρίσκει στη χώρα υποδοχής

**Οι ψυχικές διαταραχές
εμφανίζονται στους
πρόσφυγες κυρίως κατά
τη φάση ενσωμάτωσης!!!**

Rose, S. , Bisson, J., &Wessely, S.
(2002)

Γ. Πλέον αντιμέτωπος με σειρά απωλειών: συγγενών και φίλων, γλώσσας και κουλτούρας, κοινωνικού στάτους → πένθος (οριστικό όταν έχει αποβιώσει προσφιλές πρόσωπο και εν δυνάμει μη οριστικό)

Δ. Αδυναμία χώρας υποδοχής να τον εντάξει, υποκαθιστώντας πρακτικές ένταξης με πρακτικές ενσωμάτωσης ή/και αφομοίωσης + στίγμα ψυχικής νόσου που συχνά είναι πολύ πιο έντονο στις χώρες προέλευσης → παγίωση νόσου

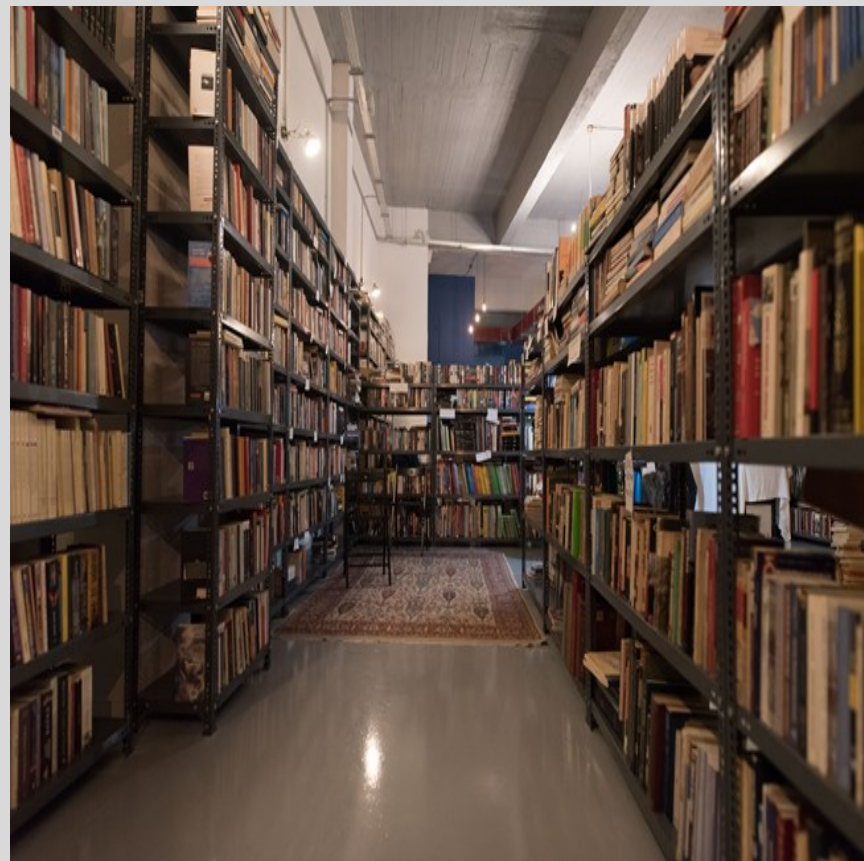
ΠΟΙΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΠΡΟΣΦΥΓΑΣ; ΠΟΙΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΜΕΤΑΝΑΣΤΗΣ; (4)

- Ο καθένας βιώνει με διαφορετικό τρόπο τις ίδιες εξωτερικά συνθήκες και όλοι μας αντιδρούμε διαφορετικά σε φαινομενικά τουλάχιστον παρόμοιες καταστάσεις.
- Αυτό που για κάποιον αποτελεί ένα δυσεπίλυτο πρόβλημα, για κάποιον άλλον συνιστά μια πρόκληση
- Αυτό που για κάποιον είναι μια δυσκολία, σε άλλον δίνει λαβή προκειμένου να δημιουργήσει μια νέα ζωή

ΑΠΟ ΤΟ ΡΙΑΤΣΕ (ΙΤΑΛΙΑ) ... ΣΤΗΝ ΚΥΨΕΛΗ (ΑΘΗΝΑ) ΔΥΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ- ΔΥΟ «ΟΥΤΟΠΙΕΣ»

ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΕΝΤΑΞΗΣ ΤΟΥ ΡΙΑΤΣΕ (ΚΑΛΑΒΡΙΑ ΙΤΑΛΙΑΣ)

- Αρχές 20^{ου} αιώνα: Οι κάτοικοι φεύγουν, το χωριό ερημώνει. Μένουν μόνο κάποιοι ηλικιωμένοι
- 1998: 300 Κούρδοι μετανάστες ναυαγούν με αυτοσχέδια βάρκα

Ένας Δήμαρχος (**Domenico Lugano**) & μια ιδέα:

να επιτευχθεί μια **συμμαχία** μεταξύ του ντόπιου πληθυσμού και των μεταναστών βασισμένη στην πολιτιστική και οικονομική **αναγέννηση** του χωριού, αξιοποιώντας τους πόρους που προσφέρονται από το σύστημα υποδοχής και από την αυτό-οργάνωση ανθρώπων που εμπλέκονται στο εγχείρημα

ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΕΝΤΑΞΗΣ ΤΟΥ ΡΙΑΤΣΕ (ΚΑΛΑΒΡΙΑ ΙΤΑΛΙΑΣ)

- Τους παραχωρεί τα ερειπωμένα σπίτια. Τα αναστηλώνουν, τα κατοικούν, εργάζονται στον τόπο
- Απέναντι του θα βρει- εκτός από μαζικές εθνικιστικές εξεγέρσεις & οξεία αντιπολίτευση- και απόπειρα δολοφονίας από τη μαφία

Ta Nέα (2018)

Σήμερα στο Ριάτσε:

- 1 στους 3 κατοίκους πρόσφυγας ή μετανάστης
- 500 μετανάστες σε αριθμό 1.500 κατοίκων
- Δήμαρχος συγκαταλέγεται μεταξύ των πιο ισχυρών ανθρώπων του πλανήτη σύμφωνα με το περιοδικό Fortune
- Του απονέμεται το βραβείο Δρέσδη-Πραις

global voices.org (2019)

ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΕΝΤΑΞΗΣ ΤΟΥ ΡΙΑΤΣΕ (ΚΑΛΑΒΡΙΑ ΙΤΑΛΙΑΣ)

Δύο ντοκιμαντέρ αφηγούνται την «ουτοπία»:

- ❖ “Ένας τόπος στην Καλαβρία” (Un paese di Calabria) των Shu Aiello και Catherine Catella Trailer ντοκιμαντέρ "Ένας τόπος στην Καλαβρία" των Shu Aiello και Catherine Catella
- ❖ «Il Volo» του Wim Wenders (υπό την αιγίδα της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες)

Θερμές ευχαριστίες για την επεξεργασία και επιμέλεια του video στους: Κώστα Γαιτανόπουλο και Μαρία Ντρούβα

ΣΚΕΠΤΙΚΟ ΒΡΑΒΕΥΣΗΣ ΔΗΜΑΡΧΟΥ

«Είναι σπάνιο ο δήμαρχος ενός τόσο μικρού χωριού μακριά από τις μεγάλες μητροπόλεις του κόσμου να φέρνει σε αμήχανη θέση τους ηγέτες των πιο ισχυρών εθνών. Ο Domenico Lucano το έκανε...

Και ενώ αλλού κατασκευάζονται σύνορα και γίνονται παζάρια για τα ποσοστά υποδοχής, το Ριάτσε φιλοξενεί εδώ και 18 χρόνια ανθρώπους που σώθηκαν από τον πόλεμο και την φτώχεια. **Και σώζει ο ένας τον άλλο, αμοιβαία...** οι μετανάστες σώζουν το μικρό καλαβρέζικο χωριό που ήταν **σε δημογραφική πτώση...** Στην Καλαβρία διαπιστώνει κανείς την **ουτοπία της κανονικότητας**»

Gunter Blobel

**Κάτοχος βραβείου Νόμπελ, Συνιδρυτής του βραβείου Ειρήνης
Δρέσδη-Πρέις**

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ (1)

ΕΡΗΜΟΠΟΙΗΣΗ-ΥΠΟΓΕΝΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑ

- Από το 2011 και μετά η Ελλάδα έχει μπει σε μια **νέα φάση πρωτοφανή μεταπολεμικά** ως προς τη μείωση του πληθυσμού της.
- Τα τελευταία πέντε χρόνια, οι νέοι κάτοικοι που γεννιούνται στη χώρα μας ή μεταναστεύουν σε αυτή από άλλες χώρες είναι **λιγότεροι** από τους κατοίκους που πεθαίνουν και από αυτούς που μεταναστεύουν σε άλλες χώρες.
- Το **φυσικό ισοζύγιο** πλέον γίνεται **αρνητικό** (οι θάνατοι είναι περισσότεροι από τις γεννήσεις), αλλά και το μεταναστευτικό ισοζύγιο, **παρά την προσφυγική κρίση, είναι και αυτό αρνητικό.**

Διανέοσις(2016)
The Lancet (2020)

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ (2) ΘΕΣΜΙΚΟ-ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΛΑΙΣΙΟ

- Μέχρι πρόσφατα η Ελλάδα μόνο transit country- πύλη προς την Ευρώπη κυρίως για άτομα από Μ. Ανατολή και Αφρική
- Νέο προσφυγικό κύμα από 2015 και μετά
Περιοριστικές πολιτικές μετανάστευσης άλλων χωρών
Κλείσιμο Βαλκανικής οδού
Αμφιλεγόμενη δήλωση Ε.Ε. και Τουρκίας
- Επιστημονικά δεδομένα, έρευνες προβλέπουν εξαφάνιση του πληθυσμού της χώρας σε βάθος 200 ετών

Ανάγκη αλλαγής του αφηγήματος της ένταξης;;;

ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΕΝΤΑΞΗΣ ΤΟΥ «WE NEED BOOKS» (ΚΥΨΕΛΗ)

- 2016: Δύο φίλοι (Ιωάννα Νισυρίου και Ναντίρ Νουρί) & μια ιδέα
- Ίδια μέσα, εθελοντές, επαφές με τοπική αυτοδιοίκηση, αναζήτηση κονδυλίων μέσω προγραμμάτων
- Σήμερα: **1^η Πολυγλωσσική Βιβλιοθήκη Ελλάδας** – Θεαματική ανταπόκριση, υψηλή προσέλευση
- Τμήματα γλωσσομάθειας, δράσεις πολιτισμού για παιδιά και ενήλικες - Έλληνες και μετανάστες,- χιλιάδες βιβλία σε πλήθος γλωσσών (αραβικά, τούρκικα, ελληνικά, Αφγανικά, κινέζικα κ.α.)

ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΕΝΤΑΞΗΣ ΤΟΥ «WE NEED BOOKS» (ΚΥΨΕΛΗ)

Η αρχή, η εξέλιξη και το μέλλον του “We Need Books”

We need books - Κυψέλη

Θερμές ευχαριστίες για την επεξεργασία και επιμέλεια του video στους: Χαράλαμπο Γιαννακάκη και Μιχάλη Προβατά

Μια Ερώτηση + Μια Ευκαιρία

Μια Ερώτηση

Τι ακριβώς περιμένουμε σαν κοινωνία από τους μετανάστες που ζουν ανάμεσά μας;

Ποιός είναι ο σκοπός μας;

Τι θέλουμε από αυτούς;

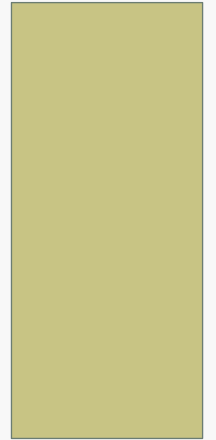
Μια Ευκαιρία

Η παρουσία των νεοεισερχόμενων πληθυσμών θα συνεισφέρει στο μετασχηματισμό και τη σύσταση μιας νέας κοινωνίας, μέσω μιας αμφίδρομης προσαρμογής των εμπλεκόμενων μερών, των προσφύγων και της κοινωνίας υποδοχής τους

(Tsianos&Karakayali, 2010)

Σας Ευχαριστώ!!!

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Παπαδόπουλος, ΡΚ (επιμ) Ψυχοκοινωνικές διαστάσεις της προσφυγικής συνθήκης – Συνεργική προσέγγιση, Έκδοση Κέντρου Ημέρας Βαβέλ, Αθήνα, 2019. <https://babeldc.gr/wp-content/uploads/2019/09/Psychokoinonikes-diastrateis-prosfygikh-synthkhs.pdf>

Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, Περιφερειακό Γραφείο Ευρώπης. Ενημερωτικό σημείωμα πολιτικής για τη μετανάστευση και την υγεία: ψυχολογική περίθαλψη για πρόσφυγες. Κοπεγχάγη: WHO-EURO, 2015.

Glick, P. και Fiske, S. (2013). Τα αμφίσημα στερεότυπα ως νομιμοποιητικές ιδεολογίες: διαφοροποιώντας μεταξύ πατερναλιστικής και ζηλόφθονης προκατάληψης. Στο Χρυσόχοου, Ξ. και Ιατρίδης, Τ. (επ.) Όψεις της ηγεμονίας στις φιλελεύθερες κοινωνίες: κοινωνιοψυχολογικές προσεγγίσεις της κοινωνικής αναπαραγωγής και μεταβολής. Αθήνα: Πεδίο

Jost, T.J. και Banaji, M.R. (2013). Ο ρόλος της στερεοτυποποίησης στη δικαιολόγηση του συστήματος και η παραγωγή ψευδούς συνείδησης. Στο Χρυσόχοου, Ξ. και Ιατρίδης, Τ. (επ.) Όψεις της ηγεμονίας στις φιλελεύθερες κοινωνίες: κοινωνιοψυχολογικές προσεγγίσεις της κοινωνικής αναπαραγωγής και μεταβολής. Αθήνα: Πεδίο

Malkki, L. H. (1996). Speechless emissaries: Refugees, humanitarianism, and dehistoricization. *Cultural anthropology*, 11(3), 377-404

Oesch, L. (2017). The refugee camp as a space of multiple ambiguities and subjectivities. *Political Geography*, 60, 110-120.

Rose, S., Bisson, J., & Wessely, S. Psychological debriefing for preventing post-traumatic stress disorder (PTSD). 2002

TSIANOS, V., & KARAKAYALI, S. (2010). Transnational Migration and the Emergence of the European Border Regime: An Ethnographic Analysis. *European journal of social theory*, 13(3), 373-387.

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

https://www.dianeosis.org/wpcontent/uploads/2016/10/demographics_epiteliki_synopsi_14_10_16_final_version.pdf

<https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S0140-6736%2820%2930677-2>

<https://babeldc.gr/wp-content/uploads/2019/09/Psyxokoinonikes-diastraseis-prosfygikhs-syn8hkhs.pdf>

<https://www.protagon.gr/apopseis/xwris-tous-metanastes-tha-afanistoume-44342086558>

<https://el.globalvoices.org/2019/03/40310>

<https://www.tanea.gr/2018/10/15/world/orgi-gia-tin-apofasi-salvini-na-apomakrynei-tous-metanastes-apo-to-riatse/>

<https://www.anoixtoparathyro.gr/%CE%BE%CE%AD%CF%80%CE%BB%CF%85%CE%BC%CE%B1-%CE%BC%CE%B1%CF%8D%CF%81%CE%BF%CF%85-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%B9%CF%83%CE%B8%CE%AE%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B1-%CE%BD%CE%B5%CF%81/>

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ

Α΄ ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ ΚΛΙΝΙΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΙΓΙΝΗΤΕΙΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ

Ημερίδα

Ενδυναμώνοντας την κοινότητα

Η κοινωνία του σήμερα και η πολυπολιτισμικότητα:
φόβος, αποδοχή, ενσωμάτωση & ένταξη

Αθήνα, 2020

ΠΡΟΑΓΩΓΗ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

ΣΕ ΕΥΠΑΘΕΙΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ

Α' ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ ΚΛΙΝΙΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΙΓΙΝΗΤΕΙΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ

Το Οικείο και το Διαφορετικό: Συναντήσεις σε μια Δομή Φιλοξενίας

Λήδα Ελευθεριάδη

Κλινική ψυχολόγος - Δομή φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων - Διεθνής Οργανισμός
Μετανάστευσης

Αθήνα, 2020

Ασυνόδευτος ανήλικος - ορισμός

- «Ασυνόδευτος ανήλικος είναι το πρόσωπο ηλικίας κάτω των 18 ετών, το οποίο φθάνει στην Ελλάδα, χωρίς να συνοδεύεται από πρόσωπο που ασκεί τη γονική του μέριμνα, σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία και για όσο χρόνο η γονική του μέριμνα δεν έχει ανατεθεί σε κάποιο άλλο πρόσωπο σύμφωνα με το νόμο και δεν ασκείται στην πράξη, ή ο ανήλικος που εγκαταλείπεται ασυνόδευτος μετά την είσοδό του στην Ελλάδα»

Άρθρο 34 του Ν. 4375/2016

Πρόσφυγες ή μετανάστες ανάλογα με τη χώρα προέλευσης;

Ακόμη και αν στη χώρα καταγωγής δεν υπάρχει γνωστή εμπόλεμη σύρραξη, ποικίλοι λόγοι μπορούν να οδηγήσουν έναν ανήλικο σε φυγή. Ενδεικτικά:

- **Κακή οικονομική κατάσταση** της χώρας / της οικογένειας
- **Έλλειψη ευκαιριών** εργασίας & εκπαίδευσης
- **«Επένδυση»** της οικογένειας σε ένα καλύτερο μέλλον για τον ανήλικο στη Δύση (μια αναλογία με τις μεταπτυχιακές σπουδές των νέων που φεύγουν από την Ελλάδα για άλλες χώρες)
- **Προσωπικοί λόγοι** (σεξουαλικός προσανατολισμός, θρησκευτικές πεποιθήσεις, σωματικές ασθένειες → τα παραδείγματα του S. και του M.)

Το παράδειγμα του S.

- S., 17 ετών, ασυνόδευτος ανήλικος από τη Σομαλία
- Σε ηλικία 13 ετών, έπειτα από έκρηξη βόμβας, τραυματίζει σοβαρά το πόδι του πέφτοντας σε ένα βράχο
- Έπειτα από αλλεπάλληλες ανεπιτυχείς επεμβάσεις, η θμελής οικογένεια αποφασίζει να τον στείλει στην Ευρώπη, με τα τελευταία χρήματά της και τη βοήθεια ενός συγγενή
- Στην Τουρκία, χωρίζεται με τον συγγενή. Φτάνει μόνος του στην Ελλάδα, διασχίζοντας τη χώρα με πατερίτσες
- Στην Ελλάδα, φιλοξενείται στη δομή φιλοξενίας και πραγματοποιείται επέμβαση σε γενικό νοσοκομείο τον Μάιο του 2020
- Η πορεία της αποκατάστασης είναι πολυετής, η επιτυχία ακόμη αμφίβολη

Το παράδειγμα του Μ.

- Μ., 17 ετών, ασυνόδευτος ανήλικος από το Αφγανιστάν
- Πάσχει από αγνωστη νευρολογική νόσο από τα 12 έτη. Σημαντική απώλεια βάρους, μυοσκελετική αδυναμία, σοβαρή δυσκολία στην κίνηση, σταδιακή απώλεια αυτονομίας
- Έπειτα από πολλές επισκέψεις σε ιατρούς στο Αφγανιστάν, αποφασίζει να φύγει κρυφά από την οικογένεια στην Ευρώπη, προς αναζήτηση θεραπείας
- Φτάνει με δυσκολία στην Ελλάδα, όπου μεταφέρεται σε δομή φιλοξενίας. Παραμένει έως σήμερα αδιάγνωστος, ελπίζοντας στη μετεγκατάστασή του σε άλλη χώρα της Ευρώπης

Δομή φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων: λειτουργία

- **20 ασυνόδευτοι ανήλικοι** από 12 ως 18 ετών, ιδίου φύλου
- **Εθνικότητες:** Συρία, Αφγανιστάν, Πακιστάν, Παλαιστίνη, Αίγυπτος, Σομαλία κ.α.
- **Υπηρεσίες:** στέγαση, σίτιση, καθαριότητα, νομική συμβουλευτική, διερμηνεία, ψυχοκοινωνική και ιατροφαρμακευτική υποστήριξη, εκμάθηση Ελληνικών και ενισχυτική διδασκαλία, δημιουργική απασχόληση, επαγγελματικός προσανατολισμός
- **Εργαζόμενοι:** Συντονιστής/τρια δομής, διαπολιτισμικός διαμεσολαβητής, ψυχολόγος, κοινωνικός/ή λειτουργός, εκπαιδευτικός, νομικός σύμβουλος, μάγειρες/ισσες, καθαριστής/καθαρίστρια, φροντιστές/φροντίστριες, φύλακες (βραδινές βάρδιες)

Δομή φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων: στόχοι

- **Διερεύνηση μελλοντικών προοπτικών** στην Ελλάδα ή σε ευρωπαϊκές χώρες:
  - Παροχή νομικής βοήθειας στις διαδικασίες ασύλου στην Ελλάδα
  - Συμμετοχή σε ευρωπαϊκά προγράμματα μετεγκατάστασης ή στο πρόγραμμα οικογενειακής επανένωσης, αν ο ανήλικος έχει συγγενή α' βαθμού σε ευρωπαϊκή χώρα, ο οποίος πληροί τις προδιαγραφές ώστε να αναλάβει τον ανήλικο

Δομή φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων: στόχοι

➤ Ασφαλής μετάβαση & προσαρμογή:

- Από την εφηβεία στην ενηλικίωση
- Από τους κινδύνους του ταξιδιού, στα κέντρα κράτησης και έπειτα σε «κάτι που μοιάζει με σπίτι»*
- Από τη χώρα προέλευσης στις προκλήσεις του «δυτικού κόσμου»

* Τ. , 13 ετών από το Πακιστάν, περιγραφή της δομής φιλοξενίας

Δομή φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων: στόχοι

➤ Κοινωνική ενσωμάτωση

- Παρακολούθηση της τυπικής εκπαίδευσης
- Εγγραφή σε αθλητικούς συλλόγους & δημιουργικές δραστηριότητες (μποξ, ποδόσφαιρο, θέατρο, ζωγραφική, ξένες γλώσσες)
- Συμμετοχή σε κοινωνικές δράσεις (π.χ. καθαρισμός πάρκων)

Δομή φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων: στόχοι

➤ Ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας

- «Η ψυχική ανθεκτικότητα αναφέρεται σε μια δυναμική διαδικασία η οποία ενέχει τη θετική προσαρμογή του ατόμου στο πλαίσιο σημαντικών αντιξοοτήτων.»

Luthar, S.; et al. (2000). "The Construct of Resilience: A Critical Evaluation and Guidelines for Future Work". Child Development 71 (3): 543–562

- Κατανόηση των επιβαρυντικών παραγόντων και ενίσχυση των προστατευτικών παραγόντων – δεξιοτήτων προσαρμογής των ανηλίκων

Δομή φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων: προκλήσεις για τα παιδιά

➤ Απομάκρυνση από την οικογένεια & εκπατρισμός

- Άγχος αποχωρισμού και φόβος εγκατάλειψης
  - Θεωρία Συναισθηματικού Δεσμού του J.Bowlby (1958) → η ποιότητα της σχέσης που αναπτύσσει το παιδί με τους γονείς κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής του επηρεάζει την ψυχο-συναισθηματική του ανάπτυξη
  - Στις περιπτώσεις διακοπής του δεσμού, ακόμη και σε μεταγενέστερη ηλικία, η απώλεια της φιγούρας προσκόλλησης επαναβιώνεται ως πραγματική απώλεια. Ο αποχωρισμός προκαλεί απελπισία και κατάθλιψη ενώ η απειλή της απώλειας προκαλεί φόβο εγκατάλειψης

*Λαζαράτου Ε, 2008, Άγχος Αποχωρισμού.
Στο Β. Αλεβίζος (Επιμ.), Άγχος, Ιατρικές
και Κοινωνικές Διαστάσεις*

- Ενοχή: Σ., 15 ετών, Πακιστάν.: «Τι θα απογίνουν αυτοί που άφησα πίσω;»)

Δομή φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων: προκλήσεις για τα παιδιά

- **Ψυχοτραυματικές εμπειρίες & επαναβίωση του τραύματος**
  - Πόλεμος, απώλεια οικείων, κακοποίηση, σεξουαλική εκμετάλλευση, θύματα trafficking, κακουχίες ταξιδιού
  - «Ψυχικός τραυματισμός επέρχεται όταν ένα συμβάν προκαλεί ρήγμα στην ψυχική ζωή του ατόμου, αφού υπερβαίνει τις ικανότητες που έχει για να το ξεπεράσει.»
- Το αθροιστικό τραύμα είναι συνέπεια μιας σειράς τραυματικών εμπειριών που υφίσταται το άτομο από την παιδική ηλικία και μετά.

Κ.Μάτσα, 2007, «Εξουσία, τραύμα και κατάχρηση ουσιών», σελ.181

M.Masud, R.Khan, 1963, "The concept of cumulative trauma"

Χ., 17 ετών.: μνήμες φόβου από την Παλαιστίνη κάθε φορά που ακούει αεροπλάνο.

Δομή φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων: προκλήσεις για τα παιδιά

➤ Ψυχική ευαλωτότητα

- Καταθλιπτικά συμπτώματα, αυτοτραυματικές πράξεις, αυτοκτονικότητα

➤ Απότομη ενηλικίωση & απώλεια παιδικότητας

- Τ., 13 ετών, Πακιστάν.: «Δεν ξέρω πώς να παίζω...Ήρθα να εργαστώ για να στηρίξω τους δικούς μου»

Δομή φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων: προκλήσεις για τα παιδιά

➤ Στιγματισμός & απόρριψη

- Δυσκολία επικοινωνίας, γλωσσικό εμπόδιο, διαπολιτισμική απόσταση
→ σχολική εγκατάλειψη, παραβατικότητα (Α., 13 ετών, Πακιστάν.: «Στο σχολείο, είμαι πάντα ο Άλλος...»)
- Η εμπειρία μιας δασκάλας σε τάξη υποδοχής δημοτικού σχολείου με μαθητές πρόσφυγες

Ναταλία Φωτοπούλου, Δασκάλα τάξης υποδοχής Δημοτικού Σχολείου

Δομή φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων: προκλήσεις για τα παιδιά

➤ Έλλειψη μελλοντικών προοπτικών

- Αίσθηση «μόνιμης προσωρινότητας» → καθυστέρηση ή παύση νομικών διαδικασιών → αίσθημα αδιεξόδου → άτυπες φυγές από τις δομές → διαιώνιση του φαύλου κύκλου (Σ., 15 ετών, Αφγανιστάν: «Είμαι σαν ένα μπαλόνι που το παρασέρνει ο άνεμος.»)

The red balloon, short film, 1956

Δομή φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων: προκλήσεις για τους εργαζόμενους

➤ Πρακτικές δυσκολίες

- Έλλειψη οργάνωσης & εργασιακών πόρων
- Έλλειψη προσδιορισμού του εργασιακού ρόλου και των καθηκόντων
- Ιεραρχική & γραφειοκρατική κουλτούρα

➤ Αίσθηση «μόνιμης προσωρινότητας»

- Εργασιακή ανασφάλεια και αβεβαιότητα όσον αφορά το μέλλον των δομών φιλοξενίας (Γ., φροντιστής: «Πώς να στηρίξω τα παιδιά αν αύριο δεν ξέρω αν θα είμαι εγώ εδώ;»)

➤ Στιγματισμός & απόρριψη

- Αμφισβήτηση της χρησιμότητας της εργασίας από τον περίγυρο
- Έλλειψη κατανόησης και κοινωνικής αποδοχής

Δομή φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων: προκλήσεις για τους εργαζόμενους

- **Γεφύρωση διαφορών**, κενών, προκαταλήψεων
  - Δυσκολίες στην επικοινωνία με φορείς (νοσοκομεία & κέντρα υγείας, σχολικές μονάδες, γείτονες, αθλητικούς συλλόγους)
- **Διαχείριση κρίσεων** χωρίς επαρκή εκπαίδευση
  - Εκρήξεις θυμού, παραβατικότητα, απόπειρες αυτοκτονίας, σωματικές & ψυχικές ασθένειες, συγκρούσεις
- **Αίσθημα ματαίωσης**
  - Απουσία νοήματος & ικανοποίησης από την εργασία
  - Σύνδρομο εργαζόμενου / σωτήρα – ανηλίκου/θύματος
- **Εργασιακό στρες**
  - Φόρτος εργασίας & υψηλές απαιτήσεις
  - Διαχείριση καταστάσεων έκτακτης ανάγκης

Δομή φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων: προκλήσεις για τους εργαζόμενους

➤ Ψυχοτραυματισμός

- Η συνεχής έκθεση σε τραυματικές αφηγήσεις οδηγεί σε τραυματικές αντιδράσεις των εργαζόμενων
- Όταν οι τραυματικές αντιδράσεις διαιωνίζονται, συμβάλλουν στην εμφάνιση μιας ψυχικής κατάστασης, η οποία έχει λάβει διάφορες ονομασίες:
  - Compassion fatigue (*Figley, 1995*)
  - Secondary posttraumatic stress (*Stamm, 1995*)
  - Vicarious traumatization (*McCann & Pearlman, 1990*)
- Οι όροι αυτοί αντανακλούν τον ψυχικό τραυματισμό του εργαζόμενου που υποφέρει και παύει να λειτουργεί με επάρκεια

Δομή φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων: προκλήσεις για τους εργαζόμενους

➤ Επαγγελματική εξουθένωση (burn out)

- «Κατάσταση ψυχικής και σωματικής εξάντλησης που προκύπτει από τη μακροχρόνια ενασχόληση με συναισθηματικά απαιτητικές συνθήκες εργασίας»
Pines & Aronson, 1988, WHO, 2010
- Συναισθηματική εξάντληση & ψυχική κόπωση
- Παροχή απρόσωπης φροντίδας (κυνικότητα, διεκπεραιωτικές σχέσεις με τους ανηλίκους)
- Έλλειψη προσωπικών επιτευγμάτων & αίσθηση ανεπάρκειας
- Σωματοποίηση συμπτωμάτων (ημικρανίες, υπέρταση, μυοσκελετικά προβλήματα)

Το Οικείο και το Διαφορετικό: μια παράδοξη συνάντηση

- Η συνάντηση του Οικείου με το Άλλο γεννά συναισθήματα φόβου, δυσφορίας, αμηχανίας και στις δύο πλευρές
- Σύμφωνα με τη Θεωρία της Διομαδικής Απειλής, τα μέλη μιας μειονότητας, καθώς εξίσου και μιας πλειονότητας, αντιλαμβάνονται ως απειλή την άλλη ομάδα, τόσο σε ρεαλιστικό επίπεδο (δύναμη, πόροι, ασφάλεια) όσο και σε συμβολικό (αξίες, ήθη, έθιμα)
Stephan & Stephan, 2000
- Η εύρεση ενός «κοινού τόπου» αποτελεί πρόκληση αλλά και αναγκαιότητα με βάση τις σύγχρονες κοινωνικο-πολιτικο-οικονομικές συνθήκες
- Τ., 13 ετών, Πακιστάν, εν μέσω της καραντίνας: «Μου λείπουν οι φίλοι από το σχολείο. Δε μιλούσαμε πολύ, το ξέρω. Είμαστε διαφορετικοί αλλά, με κάποιον τρόπο αισθανόμουν κοντά τους.»

Το Οικείο και το Διαφορετικό: μια παράδοξη συνάντηση

- Και αν το Διαφορετικό μάς είναι πιο γνώριμο από αυτό που πιστεύουμε;
- Η πολυπλοκότητα του «Ανοικείου», κατά τον Freud έγκειται στο ότι ενώ μεταφέρει την έννοια του ξένου και του αβέβαιου, έχει άμεση σύνδεση με την καταπιεσμένη οικεία αίσθηση μιας εμπειρίας
- «Το εξής παράδοξο αψηφά κάθε επιστημονική προσέγγιση: το πιο οικείο φαίνεται το πιο ενοχλητικό, ενώ το κοντινό φαίνεται τρομακτικό.» *S.Freud, Το ανοικείο, 1919*
- Στις δομές φιλοξενίας, το Οικείο με το Διαφορετικό συνυπάρχουν κάτω από αντίξοες συνθήκες, δημιουργώντας μοναδικές ευκαιρίες για ανθρώπινες συναντήσεις

Το Οικείο και το Διαφορετικό: αντί επιλόγου

Η Σμύρνη έχει κυριευτεί. Οι Έλληνες, όσοι δεν έχουν σφαγιασθεί, έχουν στοιβαχτεί στις βάρκες.

Διδώ Σωτηρίου, “Ματωμένα Χώματα”

“Την τέταρτη μέρα ήρθε ένας αξιωματικός και είπε:

-Ν’ αδειάστε τις μαούνες. Τραβάτε στη στεριά!

Τρέξαμε να φύγουμε. Πιστεύαμε πως κάθε μετακίνηση έκρυβε κάποιαν ελπίδα.

-Στο νεκροταφείο! Πάμε στο νεκροταφείο. Δεν πατούν εκεί Τούρκοι. Σκιάζονται!

Πήγαμε στο νεκροταφείο. Ούτε σπιθαμή να σταθείς. Είχανε προλάβει άλλοι, πριν από μας, και πήρανε την πρωτοκαθεδρία. Βγάλανε απ’ τους τάφους λιωμένους κι άλιωτους νεκρούς και βάλαν οι ζωντανοί τα στρωσίδια τους και τα παιδιά τους.

Από το facebook του Νίκου Μπογιόπουλου

Σας ευχαριστώ

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Figley, C. R. (Ed.) (1995). *Compassion fatigue: coping with secondary traumatic stress disorder in those who treat the traumatized*. New York: Brunner/Mazel.
- Freud, S. (1919). *Das Unheimliche*. Για την ελληνική έκδοση: *Το ανουκείο*, εκδόσεις Πλέθρον, 2009
- Luthar, S.; et al. (2000). The Construct of Resilience: A Critical Evaluation and Guidelines for Future Work. *Child Development* 71 (3): 543–562
- Masud, M., Khan, R. (1963), The concept of cumulative trauma. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 18:1, 286-306,
- McCann, L.I., Pearlman, L.A. (1990). Vicarious traumatization: A framework for understanding the psychological effects of working with victims. *Journal of Traumatic Stress*, 3, 131-149.
- Pines A, & Aronson E. (1988). *Career burnout: Causes and cures*. New York: Free Press.
- Stamm, B. H. (Ed.) (1995). *Secondary traumatic stress: Self-care issues for clinicians, researchers, and educators*. Lutherville, Maryland: Sidran Press.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Stephan, W. G., & Stephan, C. W. (2000). An integrated threat theory of prejudice. *Reducing Prejudice and Discrimination*, 23–45.
- W.H.O. (Leka, S. & Jain, A.) (2010). Health impact of psychosocial hazards at work: An Overview.
https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/44428/9789241500272_eng.pdf;jsessionid=A9D665B24A57EAB5A59AC574754B8884?sequence=1
- Λαζαράτου Ε. (2008). Άγχος Αποχωρισμού. Στο Β. Αλεβίζος (Επιμ.), Άγχος, Ιατρικές και Κοινωνικές Διαστάσεις
- Μάτσα Κ. (2007). «Εξουσία, τραύμα και κατάχρηση ουσιών», Τετράδια Ψυχιατρικής, No 99, 181-187
- Παπαδάτου Δ., Τσελεπή Ν., Βαλλίδης Α. κ.α. (2019). «Κατευθυντήριες οδηγίες για καλές πρακτικές: Διαχείριση του στρες για εργαζόμενους που στηρίζουν ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες και μετανάστες». UNICEF, Μέριμνα, Ε.Κ.Κ.Α & Ε.Κ.Π.Α